

İnsan ve Mahiyeti

Bir şeyin mahiyet ve hakikati onun tarifıyla anlaşılır. Tarifin de tarifi vardır. Tarif, “efradını cami ve ağyarını mani” olmalıdır. Yani, tarif edilen şeyin özelliklerini taşıyan bütün birimleri içine alan, bu özellikleri taşımayanları da dışarıda bırakan bir tarif yapılmalıdır. Tarif ise mütefekkirlerin de beyan ettiği gibi pek kolay bir şey değildir.

İnsanı, ilk defa **Eflatun**; “**İki ayak üzerinde yürüyen tüysüz bir canlı.**” şeklinde tarif etmiştir. Bu tarifi duyan meşhur filozof **Diyojen**; hemen bir horozun tüylerini yolup ortaya atmış ve “*İşte Eflatun’un tarif ettiği insan budur.*” diyerek onun bu tarifıyla alay etmiştir. Demek ki, Eflatun’un bu tarifi ağyarını mani olamamıştır.

Daha sonra **Aristo**, insanı “**hayvan-ı natık**”, yani konuşan canlı olarak tarif etmiştir. Bu, efradını cami, ağyarını mani bir tariftir. İşte bu tarifle insan diğer canlılardan ayrılmaktadır. Yukarıdaki tarife göre “hayvan-ı natık” tarifinin birinci kelimesindeki “hayvan” bütün canlıları içine aldığı gibi, ikinci kelimesi olan “natık” da insanın gayrısını dışarıda bırakır.

Meşhur bir kaide-i külliye ki, “*Evvela cins lazım cami ola, envainı ve efradını; saniyen fasıl lazım, mani ola ağyarını, cami ola efradını.*” Bu mantık kaidesine göre “hayvan-ı natık” tarifinin birinci kelimesi bütün canlıları içine aldığı için ona **cins**, ikinci kelimesi de insanı diğer canlılardan ayırdığı için ona da **fasıl** denir.

Mantık âlimleri bu tarifteki natık kelimesini “akıl ve idrak sahibi” manasında kabul etmişlerdir. Yani “İnsan, akıl ve idrak sahibi bir mahlûktur.” Buradaki natikiyet, akıl ve idrak anlamında olmakla birlikte, elbette insanın konuşma melekesine de bir işaret ve bir hisse vardır. Çünkü insanın düşünüp işittiklerini başkalarına anlatması lâzımdır. Bu da ancak nutuk ve beyan ile mümkündür.

Bu tariften de anlaşıldığı gibi, insan hem düşünen, hem de konuşan bir mahlûktur. Aristo’nun bu tarifi, efradını cami, ağyarını mani bir tarif olmakla beraber, bu da insanın mahiyetini, ulviyetini ve yaratılışındaki hikmetini tam olarak ortaya koyamamıştır. Ayrıca bu tarif, insanları irşat edip onlara bir kemalat kazandıramamıştır.

İslâm âlimleri insanı sadece konuşan bir canlı olarak görmemiş, onu Cenab-ı Hakk’ın en mükerrem ve en şerefli mahlûku, en sevgili muhatabı, esma-i İlahiyenin en cami aynası, kâinatın ve bütün mahlûkatın yaratılış sebebi ve arzın halifesi olarak tarif etmişlerdir.

Ayrıca insanın varlık ve şerefine sadece dünyaya münhasır kılmayıp, ahirette de ebediyen devam edeceğini beyan ederek, onun mahiyet ve ulviyetini, kıymet ve

---

değerini sayfalar dolusu kitaplarla izah etmişlerdir.

Bediüzzaman Hazretleri de insanın mahiyetini şöyle ifade eder:

“Esmâ-i İlâhiyeye ait garâibin fihristesi, hem şuûn ve sıfât-ı İlahiyenin bir mikyası.. hem kâinattaki âlemlerin bir mizanı.. hem bu âlem-i kebîrin bir listesi.. hem şu kâinatın bir haritası.. hem şu kitab-ı ekberin bir fezlekesi.. hem kudretin gizli definelere açacak bir anahtar külçesi.. hem mevcûdâta serpilen ve evkata takılan kemâlâtının bir ahsen-i takvimidir.”[\[1\]](#)

Evet, asrımızın büyük müceddidi ve eşsiz mürşidi olan Bediüzzaman Hazretleri, eserlerinde insan için birbirinden güzel ve mükemmel yüzlerce tarif ortaya koymuştur. Bu tariflerin en camisini ve en kapsamlısını takdim etmekle yetinelim.

“İnsan şu kâinat ağacının en son ve en cem'iyetli meyvesi ve hakikat-ı Muhammediye Aleyhissalâtü Vesselâm cihetiyle çekirdek-i aslîsi ve kâinat Kur'anının âyet-i kübrası ve ism-i a'zamı taşıyan âyet-ül kürsisi ve kâinat sarayının en mükerrem misafiri ve o saraydaki sair sekenelerde tasarrufa me'zun en faal memuru ve kâinat şehrinin zemin mahallesinin bahçesinde ve tarlasında, vâridat ve sarfiyatına ve zer' ve ekilmesine nezarete memur ve yüzer fenler ve binler san'atlarla techiz edilmiş en gürültülü ve mes'uliyetli nâzırı ve kâinat ülkesinin arz memleketinde, Padişah-ı Ezel ve Ebed'in gayet dikkat altında bir müfettişi, bir nevi halife-i arzı ve cüz'î ve küllî harekâtı kaydedilen bir mutasarrıfı ve sema ve arz ve cibalin kaldırmasından çekindikleri emanet-i kübrayı omuzuna alan ve önüne iki acib yol açılan, bir yolda zîhayatın en bedbahtı ve diğerinde en bahtiyarı, çok geniş bir ubudiyetle mükellef bir abd-i küllî ve kâinat sultanının ism-i a'zamına mazhar ve bütün esmasına en câmi' bir âyinesi ve hitabat-ı Sübhaniyesine ve konuşmalarına en anlayışlı bir muhatab-ı hassı ve kâinatın zîhayatları içinde en ziyade ihtiyaçlısı ve hadsiz fakıyla ve aczi ile beraber hadsiz maksadları ve arzuları ve nihayetsiz düşmanları ve onu inciten zararlı şeyleri bulunan bir bîçare zîhayatı ve istidadca en zengini ve lezzet-i hayat cihetinde en müteallimi ve lezzetleri dehşetli elemelerle âlûde ve bekaya en ziyade müştak ve muhtaç ve en çok lââyık ve müstehak ve devamı ve saadet-i ebediyeyi hadsiz dualarla isteyen ve yalvaran ve bütün dünya lezzetleri ona verilse, onun bekaya karşı arzusunu tatmin etmeyen ve ona ihsanlar eden zâtı perestîş derecesinde seven ve sevdiren ve sevilen çok hârika bir mu'cize-i kudret-i Samedaniye ve bir acube-i hilkat(tır)”[\[2\]](#)

Evet, insan, kâinatın bütün sırlarını keşfedecek bir istidat ve kabiliyette yaratılmıştır. Böyle bir istidat ve kabiliyete mazhar olan bir mahlûk, elbette mümtaz ve mükerrerdir. Zira onda Cenab-ı Hakk'ın ihsan ettiği nice haslet ve meziyetler vardır. Asrımızdaki gözleri kamaştıran ve akılları hayrette bırakan ilim, irfan, fen ve teknik sahasındaki terakkiler insanın istidat ve kabiliyetinin birer semeresidir. Kim bilir insan, istidat ve kabiliyeti sayesinde bundan sonra daha ne gibi yeni keşifler ve icatlar ortaya koyacak. Daha dün deve ile hacca gidenler bugün uçak sayesinde birkaç saatte Mekke'ye veya dünyanın en uzak ülkelerine gitmektedirler. Çünkü onun istidat ve kabiliyetine bir had ve sınır konulmamıştır. Cenab-ı Hak, bir hayvana hangi istidadı vermiş ise ancak onu yapabilir. Arı ancak bal yapar, ipekböceği ipek dokur, tavuk sadece yumurta, koyun ise yün ve süt verir. Bediüzzaman Hazretleri bu hakikati şöyle ifade etmektedir:

“Cenab-ı Hak... insanların kuvalarına ve hissiyatlarına fitraten bir had bırakmamış; fitrî bir kayıd koymamış, serbest bırakmış. Sair hayvanatın kuvaları ve hissiyatları mahduddur, fitrî bir kayıd altındadır. Hâlbuki insanın her kuvası, hadsiz bir mesafede cevelan eder gibi, gayr-ı mütenahî canibine gider. Çünkü insan, Hâlık-ı Kâinat'ın esmasının nihayetsiz tecellilerine bir âyine olduğu için, kuvalarına nihayetsiz bir istidat verilmiş.”[3]

Evet, **insan**, “*şu kâinat kitabının bir nüsha-i camiasıdır.*” Evet, insanın zatı maddeten küçük bir cüz ve cüz'î gibi görünse de ihtiva ettiği esrar-ı ilahiye itibariyle sanki âlem-i ekberdir. Nitekim Hazret-i Ali (r.a) :“İnsan maddeten küçük bir mahlûk olmakla beraber onda bütün âlem gizlidir.” buyurmuştur. Koca bir ağacı bir çekirdeğe yerleştiren Allah, (c.c.) insanda da nice âlemler yerleştirmiştir. İnsan kendinde bulunan madde ve mana âlemleriyle kâinattaki âlemlere küçük bir misaldir. Evet, insan ruh ve kalbinin ihtiva ettiği manevî latifeler ve duygular itibariyle kâinattan daha büyüktür. Zira kâinatta olan her şeyin numunesi insanda mevcut olduğu halde, insanda olan akıl ve duygular kâinatta yoktur.

İnsan Kâinatın Yaratılış Sebebidir

Kâinatın yaratılmasındaki asıl maksat insan olduğundan Cenab-ı Hak kâinatta her şeyi onun menfaatine ve istifadesine göre terbiye edip tanzim etmiştir. Ta ki, insan bunlardan istifade edebilsin. Yani bu insan, havadan, sudan, güneşten, yıldızlardan, hayvanlar ve bitkiler âleminden nasıl istifade edecekse, bütün bunlar, ona göre yaratılmış, kâinatın nizam ve intizamı ona göre ayarlanmıştır. Kısacası, Cenab-ı Hak, her şeyi insanın istifadesine göre yaratmıştır. Zira insan, kâinatta merkez ve mihrak noktadadır. Cenâb-ı Hak insanı âleme bir sultan ve yeryüzüne halife tayin etmiş, bir ucu ezelde diğer ucu ebedde olan dünya ve ahiretin ölçülerini ve hassas dengelerini ona göre tanzim etmiştir.

Bediüzzaman Hazretleri: “ *Zât-ı Hayy-ı Kayyum, insanı bütün kâinata bir merkez, bir*

---

medar yaparak, kâinat kadar geniş bir sofrâ-i nimet insana açtığını”, “kâinatı insana müsahhar ettiğini”, “kâinatta münteşir bütün enva'-ı nimeti insanla tanzim” edip, “nimetlerin iplerinin uçlarını insanın başına bağla”dığını ve “rahmet hazinelerinin umum çeşitlerine insanı bir liste hükmüne getir(diğini)”[4] veciz bir şekilde ifade etmiştir.

Cenab-ı Hak bütün mahlûkatı, kâinatın yaratılış sebebi olan insana yardım ve hizmet için adeta seferber etmiştir.

“Ey Habibim! Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.” [5]

hitabına mazhar olan Habib-i Zîşan Efendimiz (s.a.v)’in Cenab-ı Hakk’ın yanında öyle bir itibarı var ki, o itibar melekleri, felekleri, cinleri, insanları, hâsılı bütün kâinatın yaratılış sebebi olmuştur. Elbette ki, bu hitaptan bütün insanların da bir hissesi vardır.

Evet, yıldızlarla süslü semalar, arzdeki dağlar, bağlar ve deryalar, sayısız nebatat ve çeşit çeşit meyveler büyük bir heyecan, memnuniyet ve muhabbetle insanların imdadına koşmaktadırlar. Bu hakikat bir ayette mealen şöyle ifade edilmektedir:

“Sonra duman halinde bulunan göğe yöneldi. Ona ve yerküreye: 'İsteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin.' dedi. Her ikisi de: 'İsteyerek geldik.' dediler.”[6]

Bu ayetten de anlaşıldığı gibi, asi insanlardan başka, bütün kâinat Cenab-ı Hakk’ın sonsuz kudreti ve iradesi karşısında mutlak itaattedir; nizam ve intizam altındadır. Kâinat mutlak itaattedir, asla isyan yoktur.

Cenab-ı Hak insanı çok sevdiği gibi, onu meleklerine de sevdirmiştir. Bunun içindir ki arştaki melekler müminler için dua etmektedirler. Bu husus Kur’an-ı Kerim’de şöyle ifade edilir:

“Arşı taşıyanlar ve onun etrafındakiler, Rablerinin hamdıyla tespih ederler ve O’na inanırlar. İman etmişler için de şöyle bağışlanma dilerler: Ey Rabbimiz! Rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O, tövbe edip senin yoluna uyanları bağışla, onları cehennem azabından koru. Ey Rabbimiz! Hem onları, hem onların atalarından, zevcelerinden ve zürriyetlerinden iyi olanları kendilerine vaat buyurduğun Adn cennetlerine koy. Şüphesiz çok güçlü, hüküm ve hikmet sahibi olan sensin.”[7]

İşte insan, böyle bir şerefle müşerref olduğundan dolayıdır ki, Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'de doksandandan fazla ayetiyle onun kıymet ve üstünlüğünü, şeref ve izzetini zikretmiştir.

Sonsuz şefkat ve merhamet sahibi olan Cenab-ı Hak, insanı manen ve maddeten bütün mahlûkatın üstünde en mükemmel ve en şerefli bir mahlûk olarak yaratmış, dünya ve içindekileri onun hizmetine ve istifadesine musahhar kılmış, Cennet ve içindeki bütün nimetleri de yine müminler için hazırlamıştır. *“Hiç şüphesiz Allah, bütün insanlara çok şefkatlidir, çok merhametlidir.”*^[8] Cenab-ı Hakk'ın lütuf ve ihsanları sonsuz olduğu gibi, mümin kullarına şefkat ve merhameti de sınırsızdır.

Evet, Cenâb-ı Hak, âlemin özü ve özeti olan insanı en yüksek bir fitratta, en mükemmel ve mümtaz bir surette yaratmış ve ona külli bir istidat yani kabiliyet ihsan etmiştir. Hem insanı arza bir halife ve bir sultan yapmış, semâvât ve arzı, gece ve gündüzü, nebatat ve hayvanları onun emrine musahhar kılmıştır. Her nevin rızkı, o nevin şahsiyet ve hüviyetine ve kıymetine göre tayin ve taksim edilmiştir. Cenâb-ı Hak, en yüksek bir mahiyette yarattığı insana, bütün kâinatı hizmetkâr yapmış; şuur, idrâk ve konuşma kabiliyetini ihtiva eden en büyük hayat mertebesini ona bahşettiği için kemiyet ve keyfiyet itibariyle de en müstesna, en lâtif, en gıdalı, en zarif nimetleri onun sofrasına sermiştir. Tavuk, yem ve darı ile iktifa ederken, insan onun eti ve yumurtası ile beslenmektedir. Koyun, keçi ve sığır gibi hayvanlar ot ve saman yerken, insan onların etini yemekte, sütlerini içmekte ve bazılarının da yünlerinden istifade etmektedir. Bütün bunlar o misafirin Cenab-ı Hakk'ın yanındaki şeref ve izzetini, kadir ve kıymetini göstermektedir.

Öyle ise insan, mazhar olduğu bu kadar harika ve kıymetli nimetlerini, maddî ve manevî duyguları, Cenab-ı Hakk'ın emrettiği şekilde kullanmalıdır ki, hem o nimetlerin şükrünü eda etmiş olsun, hem de onları güzel istimal etmekle ebedi saadeti kazanmaya vesile yapsın. Böylece Cenab-ı Hakk'ın razı olacağı bir kul olarak yaşar, O'nu hakiki sevmiş olur, O'na kurbiyet kesbeder ve cennete layık bir kıymet almış olur.

İnsan her aza ve latifelerinden, maddi ve manevi nimetlerden hesaba çekilecektir. Bediüzzaman Hazretleri şöyle buyurur:

“İnsan Cenab-ı Hakk'ın rububiyetine ait şuunat ve ahvaline şahiddir. Ve mahlûkatın cemaatleri içinde Allah'ın birliğine dellâldir. Ve mevcudatın tesbihatına müşahid ve hilafet-i kübra ile tekrim ve teşrif edilmiştir. İnsan bu keramete, bu şerefe nâil olduğu halde, kendisini başıboş ve gayr-ı mes'ul zannetmesin. Onun da divan-ı muhasebatta pek karışık hesapları vardır. Ondandır kurtulduktan sonra, müstehak olduğu yere gidecektir.”

“Aklınızı başınıza toplayınız. Sermâye-i ömür ve istidâd-ı hayâtınızı

---

hayvan gibi, belki hayvandan çok aşağı bir derecede şu hayât-ı fâniye ve lezzet-i maddiyeye sarfetmeyiniz. Yoksa; sermayece en âlâ hayvandan elli derece yüksek olduğunuz halde, en ednasından elli derece aşağı düşersiniz.”[\[9\]](#)

Evet insana enfusi ve afakî nimetlerin, harika duyguların ihsan edilmesinin hikmeti, Cenab-ı Hakk’ı tanıyıp ubudiyet etmesi içindir. Evet Cenab-ı Hak insana öyle bir istidat, öyle bir kabiliyet lütfetmiş ki bu istidat ve kabiliyeti doğru kullandığı sürece dünyada huzurla yaşar, ahirette ebedi ihsanlara, lütuflara, ikramlara, sayısız nimetlere mazhar olur. Bu ihsan ve mazhariyetler ise iman ve ubudiyetleri neticesidir.

“Hilkatin en yüksek gayesi ve fitratın en yüce neticesi iman-ı billahtır. Ve insanîyetin en âlî mertebesi ve beşerîyetin en büyük makamı, iman-ı billah içindeki marifetullahtır.”[\[10\]](#)

Nitekim bir ayete mealen şöyle buyrulmaktadır:

“Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.”[\[11\]](#)

Bazı müfessirler *liya’budun* kelimesini *liya’rifun* olarak da tefsir etmişlerdir. Yani insanın yaratılmasından asıl maksat, Halık’ını bilmek, O’na itaat ve ibadet etmek ve böylece O’nun rızasını kazanmaktır. *“O’nun muhabbetiyle kendinden geçmektir. Kalbin göz bebeğinde aks-i nurunu yerleştirmektir.”*[\[12\]](#)

Mütefekkir zatlar ve kâmil müminler akıllarını da tefekkürle inkişaf ettirip ziynetlendirmiş, kalplerini de iman nuruyla parlatıp Cenab-ı Hakk’ın muhabbetiyle kendilerinden geçmişlerdir. İnsanın başta kendisini yoktan var edip, bu kadar lütuf ve ikramlarla besleyen, Cenab-ı Hakk’ın emirlerini yapmak suretiyle sevmesi, O’nun muhabbetiyle gönlünü ihya etmesi akıl ve vicdanın gereğidir. Bir müminin Cenab-ı Hakk’ın varlığını, birliğini, azamet ve kibriyasını, lütuf ve ikramlarını düşünmesi, tefekkür etmesi, başkalarına anlatması en mühim bir vazifesidir.

Sonra bütün mahlûkatın yaratılış sebebi olan Hz. Peygamber (sav.)’i sevmesi, onun sünnetlerini kendisine rehber edinmesi gerekir. Sonra diğer mürşit, müceddit ve

---

evliyaları ve birbirlerini sevmeleri, birbirlerine hürmet ve ikramda bulunmaları lazımdır. Zira fertler arasındaki huzur ve saadete vesile olan en müessir bir ilaç samimi sevgidir. Evet sevgi samimiyet ister. Çünkü samimi bir muhabbet en büyük bir ihsan, en güzel bir nimettir. İnsan her güzel olan şeye fitri olarak meyleder. Kalpler, gerçek dostların, hakiki âşıkların varlığından zevk eder ve şereflenir. Çünkü onlar birbirlerinin dertleriyle dertlenir, hüznleriyle hüznlenirler, sevinçleriyle de mutlu olurlar. Lillah için olan muhabbetlerde vefasızlık olmaz. Müminlerin birbirlerini sevmeleri ulvi bir hakikattir. Onlar hususi bir nura ve marifete mazhardırlar. Allah dostlarının basireti yani kalp gözü her zaman açıktır. "Evliyaullahın yanında kalbine, ulamanın yanında diline sahip ol." Sözü darb-ı mesel olmuştur. Peygamber Efendimiz (sav.) de "Kamil bir mü'minin ferasetinden sakının. Çünkü o Allah'ın nuruyla bakar" buyurmuştur.

Evet onlar dünyanın geçici ve fani olduğunu yakinen anladıkları için ona ve içindekiler pek ehemmiyet vermezler. Onlar yalnız ve yalnız ezel ve ebed sultanı olan Allah u Teala Hazretlerini sever, yalnızca O'nu dost edinirler. Onlar daima şöyle derler:

*"Dost istersen Allah yeter.
Yaran istersen Kur'an yeter.
Mal istersen kanaat yeter.
Düşman istersen nefis yeter.
Nasihat istersen ölüm yeter."*

Kâmil bir müminin ve gerçek bir âşığın maksudu cennet değil, sahibul cennettir, yani Allah'ın rızasıdır. Zira cennet bir mahlûk ve mahduttur. Onlar mahlûk ve mahdut olana değil, nihayetsiz cemal ve kemal sahibi olan muhibbi hakikiye kavuşmaya, O'na yakın olmaya ve O'nun rüyetine mazhar olmaya âşıktırlar. Cennet ve içindekiler bu nimetin yanında hiç hükmündedir. Bu bakımdan onlar, Allah'tan başka hiçbir şeye meyil ve iltifat etmezler.

Yunus Emre bu gerçeği bütün evliyalar ve âşıklar namına ne güzel ifade eder:

*"Cennet cennet dedikleri,
Bir kaç köşkle birkaç huri.
İsteyene sen ver onu,
Bana seni gerek seni."*

Gerçek âşıklar, arifler ve mahbuplar ihsana çok ehemmiyet verirler. İhsan, karşılık beklemeden yapılan iyilik, yardım, iyi davranma, bağışlama, lütuf ve ikramda

---

bulunma gibi manalara gelir.

İhsan; Cenab-ı Hakk'ın emrettiği şeyleri layık-ı vechile eda etmekten ibarettir. Binaenaleyh, dini vazifelerimizden herhangi birini hakkıyla edep ve erkânlarına riayet etmek suretiyle ifa etmek de ihsandır.

İhsan; her zaman Cenab-ı Hakk'ın huzurunda olduğunun şuurunda olarak kulluk vazifelerini ifa etmektir. İslam'da ihsanın kadri, şerefi, izzeti pek alidir.

“Allah’ın rahmeti ihsan edicilere yakındır.”[13]

“Kim muhsin olduğu halde kendini Allah'a teslim ederse, onun mükafatı Rabbinin katındadır.”[14]

ayetleri bu hakikati ifade etmektedir.

Cebrail (a.s) Dihye suretinde Hz. Peygamber (sav) in huzuruna gelerek; *“İhsan nedir?”* diye sormuş. Peygamber Efendimiz (sav); **“Allah'a sanki O'nu görüyormuşsun, gibi ibadet etmendir, sen O'nu görmeden de o seni görüyor.”[15]** buyurarak ihsanı bu şekilde tarif etmiştir.

Seyyid Şerif **ihsanın tarifini** yaparken şöyle der: *“Basiret nuruyla Rabbü'l-Âlemîn'in huzurunda olduğunu tasavvur ederek, kulluğu yerine getirmektir. Hadisteki 'sanki onu görüyormuşsun' ifadesi Allah'ın bizatihi görülmesinin maksat olmadığını, Allah'ın sıfatlarını idrak ederek kulluk etmenin istenildiğini anlatmaktadır.”[16]*

İmam Gazali Hazretleri; **“İhsan** istifade edeceği, faydalanacağı bir işi, bir fiili vacip olmadığı halde onu yapmaktır.” diye tarif eder.

Müslümanların yaptıkları bütün hayır ve hasenatlar, zikir ve tespihler, dua ve ibadetler ihsanın ayrı ayrı kısımlarındandır. İnsanlığın istifadesi için Müslümanların inşa etmiş oldukları medreseler, kütüphaneler, kervansaraylar, hanlar, vakıflar, darülacezeler ve çeşmeler tasaddukun, lütuf ve ihsanın birer meyvesidir.

Evet, ihsan en mühim ve çok güzel dini bir vazifedir. Bu vazife akraba, eş-dost arasında daha ziyade ehemmiyet kesbeder. Peygamber Efendimiz (sav.);

“Yoksula verilen sadaka bir sayılır. Akrabaya verilen sadaka ise onun iki mislidir.”

Buyurarak bu hakikati ifade etmişlerdir. Evet, sadakanın sevabı ihlâsa göre kat kat ziyadeleşir. Sadaka belaları def eder ve ömrü bereketlendirir. Bütün bunlar ahlak-ı hasenenin birer neticesi ve semeresidir.

İnsan Ahsen-i Takvimde Yaratılmıştır

Ahsen-i takvim; en güzel bir kıvam, en güzel bir mahiyet, en en güzel bir suret demektir. İnsan maddi ve manevi birçok cihetle en güzel bir şekilde yaratılmıştır. Yaratılan her mahlûkat hasendir, ama ahsen değildir.

Bir ayette ise şöyle buyrulur:

“Yemin olsun ki, biz Âdemoğullarını (kendilerine birçok güzellik vererek) değerli kıldık. Onları karada ve denizde araçlara yükledik. Onları hoş, güzel nimetlerle besledik. Onları, yarattıklarımızdan birçoğuna üstün kıldık.”[\[17\]](#)

İnsanın en güzel bir surette yaratıldığı başka bir ayette ise şöyle ifade edilir:

“Gerçekten biz insanı ahsen-i takvim üzere (en güzel bir biçimde) yarattık.”[\[18\]](#)

Merhum Elmalılı Hamdi Yazır Efendi’in bu ayetle ilgili tefsirinin hulasasını dikkatinize sunmak istiyorum.

*“İnsan cinsini maddi ve manevi olarak, doğrultmanın, kıvama koymanın, biçimlendirmenin en güzelinde, en güzel biçimde olarak yarattık. **'Kıvama koymanın en güzelinde olduğu halde'** mânâsında zarf-ı müstekar olarak insanın yaratılırkenki halini bildirmektedir.”*

Takvim, eğriyi doğrultmak, kıvama ve nizama koymak, kıymet biçmek, kıymetlendirmek mânâlarına gelir...”

*“Ebu Hayyân der ki: Nehai, Mücahid ve Katade, **“şekil ve duygularının güzelliği”** demişler, boyunun doğruluğu da denilmiştir. Ebubekir b. Tahir, **“akıl, idrak ve iyiyi kötüden ayırt etme gücü ile süslenmesi”** demiş, İkrime de **“gençliği ve kuvveti”** demiş ise de en iyisi, her en güzel olanı içine alacak şekilde genelliğidir. ...”*

“Kısacası, insanın güzelliğinin en güzel biçimde olması, duygusuz olan şekil

---

ve suretinde değil, duygusunda ve özellikle "güzellik" denilen mânâyı anlamasında ve o duygudan güzellerin güzeli, en güzel yaratıcıyı ve onun mutlak güzellikle en güzel olan kemal sıfatlarını tanıyıp onun ahlâkıyla ahlâklanmış olmasındadır. İnsan yaratılışının kıvamı ve aday olduğu olgunlaşma budur. İnsan ilk doğuşunda bu olgunlukta olarak değil, fakat bu kıvama, bu olgunluğa, bu güzelliğe doğru ilerleme kabiliyeti verilmek mânâsına en güzel biçimde yaratılmıştır." [19]

Malumdur ki, her hane, içinde oturanın kamet ve kıymetine göre tertip, tanzim ve teşkil olunur. Saray sultana göre, kafes kanaryaya göre yapılır. Rahîm-i Zülkemâl, ebedî saadete namzet olarak yarattığı, akıl, hafıza, hayal ve daha nice zahiri ve batını hassalarla teçhiz edip süslediği insanın ruhuna, tefekkür, ibadet, şükür gibi ulvî vazifeleri yapmaya en elverişli bir beden giydirmiştir.

Yukarıdaki iki ayet, insanın mahiyetini ve Cenab-ı Hakk'ın yanında en mükerrem ve en şerefli bir mahlûk olduğunu ifade etmektedir. Evet, şu kâinatta insan bir fihriste-i camia olduğundan, onun kalbi binler âlemin harita-i maneviyesi hükmündedir. İnsanın ahsen-i takvimde yaratılması ne büyük bir şeref ve ne büyük bir ihsandır. İnsan Cenab-ı Hakk'ın emirlerini yerine getirip, nehyettiği şeylerden uzak durduğu zaman ahsen-i takvimde yaratılışını, yani insanîyetini muhafaza etmiş olur. , onun endamı kadar güzel bir endam hangi mahlûkta vardır. Onun endamındaki ulvi zarafet, taravet, letafet, ziynet, nizam ve intizam akılları hayrette bırakmakta ve gözleri kamaştırmaktadır. Onun bedeni güzel olduğu gibi, ruhu ve kalbi de güzeldir. Zira Allah'a iman ve muhabbet ruhtadır, kalptedir. Onun ruhunu güzelleştiren ve zinetlendiren ise iman, marifet, muhabbet, ihlâs, takva, iffet ve edep gibi ulvi hasletlerdir. İnsan bu kudsi hasletler ile Cenab-ı Hakk'a kurbîyet kesbeder, O'nun şefkat ve merhamet ve muhabbet ve rızasına mazhar olur. Böylece diğer mahlûkların en güzeli ve en itibarlısı olur. Cenab-ı Hak güzel olduğu için aynaları da güzeldir, zira güzel olanın aynası da güzeldir. Asıl güzellik ebedi olan ruhun iman, marifet, ilim ve irfan ile inkişaf ettirilmesi, cennete layık bir kıymet alması, Cenab-ı Hakk'ın cennet ve cemaliyle müşerref olmasıdır. Zaten insanı ala-yı illiyyine çıkararak, bu gibi kudsi nimetlere mazhar eden bu gibi ulvi hasletlerdir.

Evet insanın yemesi, içmesi, oturması ve yatması gibi bütün fiilleri en mükemmel olduğu gibi, o hem beden hem de ruh bakımından da en mükemmeldir, varlıkların en güzelidir. Zira insana bahşedilen bu harika endam ve o ruhun elbisesi olan beden güzelliği, ondan başka hiçbir varlıkta yoktur.

İnsanın dimağı güzeldir, zira orada zekâ denilen pırlantanın parıltısı görünür. Onun ifadesi, düşünmesi ve hayali dahi güzeldir.

"...rahmet-i İlahiye hazinelerinin bir nâzır-ı mahiri ve Kudret-i Samedaniye matbahlarının bir müfettiş-i şâkiri" [20] olan dili, tatlı ve acı, bütün lezzetleri zevk

---

ettiği cihetle güzel olduğu gibi, Cenab-ı Hakk'ı zikir, tazim ve hamd ettiğinden dolayı da ahsendir ve değeri âlidir.

İnsanın gözü de en güzeldir. Rengâ renk çiçeklerin letafet ve zarafetini temaşa edip ibret alan bir göze paha biçilir mi? Mütefekkir bir insan, marifetli gözü ile bütün âlemi seyrederek, kâinattaki nizam ve ahengi görür ve bunun bir sahibi olduğunu aklı ile tasdik edip O'na iman eder. Yani Cenab-ı Hakk'ın harika eserlerini gözü ile seyrederek, kulağı ile işitir, dili ile tadar ve aklıyla tefekkür eder. Evet, göz güzel olduğu gibi, onun muhafazası için yaratılan ve insanın yüzünü süsleyen kirpikler ve terlerin gözün içine girmesine mani olan kaşlar da en güzeldir, ahsendir.

İnsanın bedenini süsleyen her azası vücudunda en münasip bir yere konulmuş, ruhuna ali hisler, harika duygular ve sayısız latifeler takılmıştır. Onun manevi cevherlerinin kaynağı olan ruhu, Allah'a iman, marifetullah ve muhabbetullah gibi âli hakikatlere sahip olması cihetiyle de ahsendir, en güzeldir.

Bir irfan meşalesi, İlahî bir nur, Rabbanî bir mürşit ve manevi bir kuvvet olup, Cenab-ı Hakk'ın sonsuz azamet ve kudretini tefekküre vesile olan, hak ve batılı, hayır ve şerri, faydalıyı ve zararlıyı birbirinden tefrik ile insanı doğru yola sevk eden aklın değerine paha biçilemez. Cenab-ı Hakk'ın insana bahşettiği nimetlerin en büyüğü olan akıl, cennetlerin fevkindedir. Zira akıl, *“öyle tılsımlı bir anahtardır ki, şu kâinatta olan nihayetsiz rahmet hazinelerini ve hikmet definelerini açar. Ve bununla sahibini, saadet-i ebediyeye müheyya eden bir mürşid-i Rabbanî”* [21] olur.

Hem, imanın mahalli, marifet ve muhabbetin tecellîgâhı ve bütün feyizlerin kaynağı olan kalbin değeri, her türlü tasavvurun fevkindedir.

Mâverâünnehir bölgesinin yetiştirdiği meşhur fıkıh, kelam ve tefsir âlimi Nesefî'nin buyurduğuna göre Cenab-ı Hak Hz. Musa'ya şöyle hitap etti:

“Ben kulumun içinde bir beyt yarattım ki, ona kalp ismini verdim. Onun yeri marifettir. Onun asumanı ve seması imandır. Güneşi şevktir. Kameri muhabbettir. Toprağı ihsan, ikram ve tasadduktur. Onun radı yani gürültüsü havftır. Berki yani şimşeği recadır. Onun bulutu fazilet, yağmuru da rahmettir. Ağaçları vefa, meyvesi hikmet, ziyası gündüz, temizliği tövbedir. Onun bir babı ilimdir. Diğer bir kapısı hilimdir. Diğer bir kapısı yakın, biri de gayrettir. Onun bir rüknü ünsiyet, bir rüknü tevekkül, bir rüknü de sıdktır. Onun kilidi ve anahtarı fikir ve tefekkürdür. Onların hallerine benden başka kimse vakıf olamaz.”

Evet Cenab-ı Hak semayı yıldızlarla, yeryüzünü çeşitli çiçeklerle ziynetlendirdiği gibi, müminin kalbini de iman, marifet, ilim, zikir ve tespihle tezyin etmiştir. Kalbin misbahı hidayet ve şevktir. Allah'ı bilen, seven ve itaat eden bir kalp elbette

---

şevklidir. Bu gibi büyük meziyetler, harika duygular, âli hislerle ve birçok latifelerle donatılan insan, elbette ki, Cenab-ı Hakk'ın en sevgili mahlûkudur.

İmam-ı Malik Hazretleri'nin meşhur talebelerinden ve büyük velilerden olan Zinnûn-i Mısri Hazretleri Cenab-ı Hakk'a şöyle niyazda bulunur: *"Ya Rabbi bütün mülk ve melekût senin hazinelerindir. Bildiğimiz ve gördüğümüz gayb ve şahadet âlemlerinden başka, senin ne gibi hazinelerin var?"*

Cenab-ı Hak şöyle buyurur: **"Benim öyle hazinelerim var ki, Arş'tan daha büyük, Kürsi'den daha geniş, güneşten daha parlak, cennetten daha güzel ve daha ziynetlidir. İşte o müminin kalbidir."** Evet Allah'ı bilen, O'nu seven ve sevdiren başta Peygamber Efendimiz (sav.) olmak üzere, diğer peygamberlerin, asfiyaların, mürşit ve mücedditlerin kalpleri elbette ki cennetten daha ziynetlidir. Müminin kalbi bir cevherdir. Oraya en evvele giren iman nuru ve hilim yıldızıdır. Sonra ilim kameri, sonra marifet güneşidir. Oradan dünyaya nazar eder. İlim kamerinden ahreti müşahede eder. Marifet güneşi ile de Mevla'sına nazar eder.

Bunların şuurunda olan akıllı bir insan, hayatını iman ile nurlandırır, ubudiyetle şereflendirir, zikir ve tespihle ziynetlendirir, tefekkürle süslendirir. Böylece Cenab-ı Hakk'a takarrup eder, rıza-yı ilahiyeye, sonsuz saadetlere ve ikramlara mazhar olur.

Hâlık-ı Hâkim'in varlığının şahidi olan, hayrı kabul, şerri ve haksızlığı kabul etmeyen emin bir mürşit olan insanın vicdanı da ahsendir, en güzeldir. Eğer insan Cenab-ı Hakk'a karşı olan vazifelerini ifa etmezse, vicdanı onu bir hâkim gibi her zaman sorgular, muhakeme eder, onu daima muazzep eder. Vicdan hayırlı ve güzel fiillerinde onu mükâfatlandırır, huzura gark eder, seyyiatlarda ise cezalandırır, onu tazip eder.

Vicdan; insanda bir mizandır, ayardır. Vicdan sırat-ı müstakimdir, minhac-ı münirdir ki sahibini feyizlere mazhar eder, cennet-i alaya uçurur. Vicdan öyle bir nüsha-i kübradır ki, insanı hatalardan ve isyandan muhafaza eder. Vicdan akli nizama koyan ulvi bir hakikattir, bir divan-ı aladır, bir mahkeme-i temyizdir.

Vicdan insanın mikyası ve ölçüsüdür. Vicdan aldanmaz ve aldatmaz. Kendi aleyhinde dahi olsa hakikatleri ifadeden çekinmez. Bir müftü ve hâkim gibi hakkı ortaya koyar. O nerde ise fazilette oradadır. Her güzel haslet vicdandan neban eder. Nerede hak ve hukuk varsa orada vicdan hâkimdir. Hak ve hukuku muhafaza eden vicdandır. Vicdanın tarifi için fazilet kâfidir. Vicdan ı umumi denize benzer ki onun içine düşen kirli ve faydasız şeyler dışarı atılır.

Şunu da ifade edelim ki, insanın şeref ve izzetini, kıymet ve değerini sadece endamının güzelliğinde aramak büyük bir hatadır. İnsan bu dünyaya sadece yemek, içmek ve zevk etmek için değil, ulvî maksatlar ve hikmetler için gönderilmiştir. Beden ruhun hanesidir. Ruh en güzel ve en mükemmel olarak yaratıldığı için, onun hanesi olan beden de bu kemalden nasibini almış, o da ahsen olmuş, böylece ruhu da bedeni de en güzel olan insan ahsen-i takvim derecesine çıkmıştır. Vücut ve onu

---

meydana getiren azalar, iman, marifet, muhabbet ve ubudiyet ile akıl, kalp ve ruhunun kemale ermelerine ettikleri hizmet nispette kıymetlenirler. Bu gibi ulvi meziyetler kimde var ise gerçek insan-ı kâmil odur. Bu meziyetlerden mahrum olan insan, böyle bir şerefe nail olamaz. İnsanın akıl sahibi bir mahlûk olması, onu diğer mahlûkattan ayıran en mümtaz bir sıfat ise de, iman, marifet, ilim ve irfandan mahrum olan bir akıl insanlığı bazen, ayetin ifadesiyle, hayvaniyetten çok daha aşağı derekeye düşürebilir. Bunun için ahlak-ı hasene ile bezenmek lazımdır. İnsan şeref ve haysiyetin, muhabbet ve uhuvvetin, himmet ve fedakârlığın ehemmiyetini çok iyi idrak etmeli, evvela iman hakikatlerinin, sonra güzel ahlâk ve faziletin, takva ve ubudiyetin gönüllere yerleşmesine gayret etmelidir.

Ahlâk-ı hasene, Cenab-ı Hakk'ın hikmet ve rahmetiyle yoğurduğu mukaddes bir kanunudur. İnsanların yegâne kurtarıcısı, içtimai nizamın temeli, saadet-i beşeriyenin muhafızı ve muaşeret-i medeniyetin üssül esasıdır.

İman, salih amel ve takvadan sonra insanı yücelten en büyük vesile ahlâk-ı hasenedir.

Cenab-ı Hak, insanın terbiyesi için gerekli ahlâkî düstur ve kanunlarını Kur'an-ı Kerîm'de tamamen beyan etmiş, ahlâk-ı haseneyi emretmiş ve ahlâk-ı seyyieden de nehyetmiştir.

Ahlâk-ı hasene başlı başına bir ilimdir ki; tahsili çocukluk ve gençlik çağında başlar. Bu zamanda bir taraftan maddî vücut gelişirken, öte yandan fikri ve karakteri inkişaf eder.

İnsan, ilim ve irfan ile ne kadar yükselirse yükselsin, güzel ahlaktan mahrum ise, bir gün hüsrana uğrama tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir. İnsan, ancak güzel ahlâk ile kemal bulur, onun ile sevilir ve itibar görür.

İnsanların nazarında en çok sevilen ve hürmet edilenler, güzel ahlâk sahipleridir. Güzel ahlâk, insanı yüksek derecelere çıkarır, onu feyz-i ilâhiyeye ve kurbiyete mazhar eder.

Evet, hüsn-ü ahlak başlı başına bir saadettir, bir güzellik, güzelliğin en güzelidir. Peygamber Efendimiz (sav.) birçok defa şu duayı ederlerdi:

“Allah'ım bedenimi güzel yarattığın gibi, ahlakımı da güzelleştir.”

Saadetin temeli hüsn-ü ahlaktır, ulviyeti ise mahz-ı hikmettir. Güzel ahlak sahibi olan fert, cemiyet ve devletler her zaman teali eder, şereflenir. Tarihin altın sayfalarını okuyan her insan bu hakikati yakinen anlar. Bunun en güzel misalleri Endülüs, Selçuklu Osmanlı Devleti'dir. Osmanlının dünyaya hâkim ve âlemi İslam'a

---

halife olmasının ve milyonlarca insanı idare etmelerinin en mühim sebeplerinden biri onların hüsnü ahlakından meydana gelen hoşgörüleridir. Bu sayededir ki iklimleri fethedip gönüllere taht kurmuşlar ve şerefle yaşamışlardır. Fert ve cemiyetin maddi ve manevi terakkisi, huzur ve saadeti ilim, irfan ve hüsn-ü ahlakla mümkündür.

Osmanlılar bir taraftan sanayi ve ticaret gibi maddi sahada terakki ederken, diğer taraftan da ilim, marifet, fazilet ve maarifte ilerlediler ve bunların zirvesine çıktılar. Azami bir gayretle başta İstanbul olmak üzere birçok şehirde beşer takatinin fevkinde olan haşmetli ve müzeyyen camiler, mescitler, kışlalar ve saraylar inşa edip, asırlar boyunca dünyada eşine rastlanmayan ve her yönüyle mükemmel olan muhteşem bir medeniyet tesis ettiler. Onlar huzur ve saadetin, birlik ve beraberliğin sadece maddi terakkiyle mümkün olamayacağını çok iyi bildiklerinden, her iki üç köy arasına bir müderris ve onun yanına da bir mürşit yerleştirdiler. O büyük ve müstesna müderrisler medreselerde ders okutarak insanları cehaletten kurtarıp, İslam dinini hakkıyla anlayan ve anlatan binlerce âlim, ilim ve irfan erbabı yetiştirdikleri gibi, mürşitler de ilim ve irfanın inkişaf mahalli olan tekke, zaviye ve hangâhlarda nice insanlara İslamiyet'in ulviyetini ve kutsiyetini anlatarak onların nefisleri tezkiye, kalplerini tasfiye ettiler. Onların ruhlarını tenvir ve inkişaf ettirip, akıllarına istikamet vererek sayısız insanların irşadına vesile oldular ve birçok feyyaz mürşit yetiştirdiler. O zamanki fikir erbabı İslam'ın ulviyetine hayran, avam tabakasındaki insanlar ise onun güzelliklerine meftun idiler. Ümerada hak ve adalet, ulemada vera ve takva, müminlerde de say ve gayret vardı.

Hüsn-ü ahlakın en mühim şubelerinden biri de halim olmak, tatlı söz söylemek, kaba davranışlardan ve kırıcı sözlerden sakınmaktır. Yumuşak ve tatlı dilli olanı herkes sever ve takdir eder. Yumuşak dil ve hikmetli söz insanların birbirine muhabbet etmesine vesile olur ve dostlukları artırır; Nitekim bir ayette mealen şöyle buyrulur:

“Sen (o zaman), sırf Allah'ın rahmetiyle onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi.”[\[22\]](#)

Hüsn-ü ahlak imanının kemalindedir. Peygamber Efendimiz (sav.): **“Sizin en iyiniz ahlakça efdal olanınızdır.”** buyurarak hüsn-ü ahlakın ne derece ehemmiyetli olduğunu ifade etmişlerdir.

“Mahşer günü mizana konulacak ilk şey güzel ahlaktır.”

“İnsanların en hayırlısı imandan sonra ahlaken güzel olanıdır.”

“Yevm-i kıyamette bana en sevgili en ziyade yakın olan ahlakça en

---

iyi olanınızdır.”

hadis-i şerifleriyle de bunu teşvik etmişlerdir.

Ahlâk-ı hasene vesilesiyle kâmil bir mümin melek mertebesine hatta ondan daha yükseğine çıkar. Malum olduğu üzere insanın sureti başkadır, sireti başkadır. İnsan, akıl ve kelim ile diğer mahlûkattan ayrıldığı gibi, iman, marifetullah, salih amel ve ahlâk-ı hasene gibi âli meziyetlerle de insanlardan ayrılır.

“Güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildiğini”, “Tehallaku biahlakillah” yani **“Allah’ın ahlâkı ile ahlaklınız.”** buyuran Hz. Peygamber (sav.) ahlak-ı hasenenin ehemmiyeti ortaya koymaktadır.

Allah (cc.) mükrimdir, kullarına sonsuz ihsanda bulunur, onların da birbirine ikram etmesini ister ve kulların birbirine yardım etmesini sever. Cenab-ı Hak müminleri sever; onların da birbirlerini sevmelerinden memnun olur. Cenab-ı Hak nihayetsiz merhamet sahibi ve affedicidir. İnsanların birbirlerine merhamet etmesinden ve birbirlerinin kusurlarını örtüp affetmelerinden de memnun olur. Böyle yapan bir mümin Allah’ın ahlakı ile ahlaklanmış olur.

Ahlâk-ı hasene, fert ve cemiyeti zehirleyen, zelil ve perişan eden, dünya ve ahret saadetlerini mahveden içki, kumar, yalan, aldatma, gıybet, su-i zan, haset, atalet ve hırs gibi kötü hasletlerden muhafaza eder, kalplere Allah’ın muhabbetini ve mehafetullahı yerleştirir. Zira güzel ahlakın temeli ve esası din ve Allah korkusudur. Müminin iki kanadı olan havf ve reca dairesinde hayatını idame ettirmesini temin eder.

Cenab-ı Hakk’ın ihsan ettiği nimetleri saymakla bitirmek ve onların şükrünü eda etmek mümkün değildir. Biz ancak onun şefkat ve merhametine sığınıyor, öyle muamele etmesini bekliyoruz. Peygamber Efendimiz(sav.)’in buyurduğu gibi; “Ya Rabbi sen kendi zatını sena ve tazim ettiğin gibi, biz seni hakkıyla sena ve tazim, nimetlerine de kemaliyle şükür etmekten aciziz.”

Bediüzzaman Hazretleri Cenab-ı Hakk’ın sayısız nimetlerine karşı ne şekilde şükretmemiz gerektiğini şöyle ifade etmektedir:

“Senin hak şükrünü nasıl edâ edebiliriz? Sen öyle şükre lâyık bir meşkûrsun ki, bütün kâinata serilmiş bütün ihsanatın açık lisan-ı halleri, şükür ve senânızı okuyorlar. Hem âlem çarşısında dizilmiş ve zeminin yüzüne serpilmiş bütün nimetlerin ilânâtıyla hamd ve medhinizi bildiriyorlar. Hem rahmet ve ni’metin manzum meyveleri ve mevzun yemişleri, senin cûd ve keremine şehadet etmekle senin şükrünü enzar-ı mahlûkat önünde ifâ

ederler."

S"onra Şu kâinatın yüzlerinde deęiŐen mevcûdât âyinelerinde Cemâl ve Celâl ve Kemâl ve Kibriyâsının izhârına karşı, **اَكْبَرُ اللهُ** deyip tâzim içinde bir aczle rûkûa gidip mahviyet içinde bir muhabbet ve hayretle secde edip mukabele ettiler. Sonra o Ganiyy-i Mutlakın servetinin çokluğunu ve rahmetinin geniŐlięini göstermesine karşı; fakr ve hâcetlerini izhar edip, duâ edip: istemekle mukabele edip: **وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ** dediler."

"Sonra o Sâni-i Zülcelâl'in kendi san'atının lâtiflerini, hârikalarını, antikalarını, sergilerle teşhîrgâh-ı enamda neŐrine karşı, **مَا شَاءَ اللهُ** deyip takdir ederek: "Ne güzel yapılmıŐı!" deyip istihsan ederek, **بَارَكَ اللهُ** deyip müŐâhede etmek, **حَى عَلَىٰ آمَنًا** deyip Şehadet etmek; "Geliniz, bakınız!" hayran olarak **عَلَىٰ عِلْمًا** deyip herkesi Őâhid tutmakla mukabele ettiler. Hem o Sultân-ı ezel ve ebed, kâinatın aktârında kendi Rubûbiyyetinin saltanatını ilânına ve vahdâniyyetinin izhârına karşı; tevhid ve tasdik edip **وَاطَعْنَا وَسَمِعْنَا** diyerek itaat ve inkiyad ile mukabele ettiler."[\[23\]](#)

Bediüzzaman Hazretleri başka bir eserinde ise bu hakikati Şöyle ifade eder:

"Eğer desen: «Şu küllî hadsiz nimetlere karşı nasıl Şu mahdud ve cüz'î Őükrümlle mukabele edebilirim?"

"Elcevab: Küllî bir niyetle, hadsiz bir îtikad ile... Meselâ: Nasıl ki bir adam beş kuruŐ kıymetinde bir hediye ile, bir padiŐahın huzuruna girer ve görür ki, her biri milyonlara değer hediyeler, makbul adamlardan gelmiŐ, orada dizilmiş. Onun kalbine gelir: **«Benim hediyem hiçtir, ne yapayım?»** Birden der: **«Ey seyyidim! Bütün Şu kıymetdar hediyeleri kendi namıma sana takdim ediyorum. Çünkü: Sen onlara lâıyksın. Eğer benim iktidarım olsaydı, bunların bir mislini sana hediye ederdim.»** İşte hiç ihtiyacı olmayan ve raiyetinin derece-i sadakat ve hürmetlerine alâmet olarak hediyelerini kabûl eden o pâdiŐah, O bîçarenin o büyük ve küllî niyetini ve arzusunu ve o güzel ve yüksek itikad liyakatını, en büyük bir hediye gibi kabûl eder. Aynen öyle de: Âciz bir abd, namazında **«Ettahiyâtü lillâh»** der. Yâni: Bütün mahlûkatın hayatlarıyla sana takdim ettikleri hediye-i ubûdiyetlerini, ben kendi hesabıma, umumunu sana takdim ediyorum. Eğer elimden gelseydi, onlar kadar tahiyeler sana takdim edecektim. Hem sen onlara, hem daha fazlasına lâıyksın. İşte Şu niyet ve îtikad, pek geniş bir Őükr-ü küllîdir. Nebâtatın tohumları ve çekirdekleri, onların niyetleridir."[\[24\]](#)

Hız. İsa (as.) bir gün bir ağacın altında bir adamın sesli bir şekilde; *“Ey nice zenginlere vermediği nimeti bana ikram eden Rabbim! Sana ağaçların yaprakları sayınca şükürler olsun!..”* şeklinde dua ettiğini işitir. Hız. İsa (as.) adama dikkatlice bakınca onun kötürüm olduğunu, iki gözünün görmediğini ve vücudunda da alaca bir hastalığın olduğunu fark eder. Buna rağmen onun bu şekilde dua etmesine taaccüp eder ve o kötürüm adama yaklaşarak şöyle der: **“Ayağın yok, gözün görmüyor, bedeninin de sıhhatli değil. Buna rağmen çoğu zenginlere verilmeyip de sana verilen nimeti düşünmekte ve bunun için büyük bir şevkle şükretmekte. Acaba zenginlere verilmeyip de sana verilen o nimet nedir?”**

Adam şöyle der: *“Efendi! Allah bana öyle bir kalp vermiş ki, onunla O’nu tanıyor ve seviyorum. Öyle bir lisan vermiş ki, onunla Allah’a şükrediyor, O’nu zikrediyorum. Hâlbuki dünyada nice zengin kimseler vardır ki, kalbinde Allah’ı tanıma ve sevme, dilinde de zikir ve şükür yoktur. Gel gör ki ayakları topal, gözleri ama ve bedeni hastalıklı olan bana Rabbim bu nimeti fark etmeyi nasip etmiş. İşte bunu düşününce o şekilde dua etmekten kendimi alamıyorum.”*

Bunun üzerine Hız. İsa (as.) adamın elinden tutar ve gözlerinden öper. O ulu azim Peygamberin dudaklarının değdiği adamın gözleri anında açılır.” Karşısındaki zatın Hız. İsa olduğunu öğrenen adam heyecanla şöyle der: *“Demek sen, ölüleri dirilten, hastalara şifalar bahşeden mucizelerin sahibi Hız. İsa’sın (as.) öyle mi?”*

Hız. İsa (as.): **“Belli olmuyor mu?”** deyince, adam: *“Gözlerimden belli oluyor da henüz ayaklarımdan belli değil.”* der.

Hız. İsa (as.) tebessüm eder ve **“Hele sen ayağa kalkmayı bir dene bakalım.”** der.

Bunun üzerine o kötürüm adam ayağa kalkar ve şöyle der: *“Ey Allah’ın nebisi! Sendeki bu mucizeler de Allah’tan değil mi? Öyle ise izin ver de hemen Rabbime şükür secdesi yapayım.”*

Adam hemen başını secdeye koyar ve şöyle niyazda bulunur:

“Ey Rabbim! Seni tanıyan ve seven bir kalp ile şükreden bir dilin nimetini eda etmekten aciz iken, şimdi bana gören iki göz ve yürüyen iki ayak lütfettin. Bu nimetler karşısında sana nasıl şükredeceğimi bilemiyorum.”

Kişiyeye en şiddetli azap ve en tehlikeli hâl Allah u Teâlâ Hazretleri’nden gaflettir. Bu gafletten, ülfetten, azaptan ve büyük tehlikeden kurtulmanın çaresi ise Cenab-ı Hakk’ı eserlerinden müşahede etmektir, zikir ve tespihte bulunmaktır. Zira O’nun cemalini, celalini ve kemalini asarından tefekkür etmekten daha büyük bir safa, neşe, zevk ve sürur olamaz.

Cenab-ı Hak kullarına şöyle hitap etmektedir:

“Ey benim muhabbetime mazhar olan aziz ve şerif kullarım. Ben sizin kadir ve kıymetiniz, şeref ve izzetinizi ve sizi ne kadar çok sevdiğimi, size nasıl bir muhabbet ettiğimi mele-i alanın yani arş-ı alanın sakinlerine ilan ettim. Sizi bana dost ettiğimi, sizi iki dünyanın saadetine mazhar kıldığımı o sakinlere duyurdum. Ta ki onların dualarına mazhar ve nail olasınız.”

Evet, Cenab-ı Hak dünyayı ve dünyada olan bütün nimetleri, cenneti, oradaki harika nimetleri ve cemalullahı dostları olan müminler için, cehennemi de kâfirler ve münafıklar için için hazırlamıştır.

Böyle izzetlere, şereflere ve nimetlere mazhar olan bir insanın dünyaya meyledip ona muhabbet etmesi kâr-ı akıl değildir. Böyle bir nimetten sonra nikmete düşmek, öyle bir izzetten sonra zillete düşmek, böyle bir gınadan sonra miskinliğe düşmek insana yakışmaz..

Hicaza bir gidişimde Şam’a uğramıştım. Orda ikamet eden bir Nur talebesi dostum bana şu ibret verici hadiseyi anlatmıştı.

Şam’da zengin bir adam arkadaşlarıyla beraber bir dağın eteğinde bulunan bir bağa seyrengeha gitmişler. O zengin zat etrafı seyrederken gözü biraz uzakta olan garip bir adama takılır, onu bir müddet izledikten sonra yanına gider. Üzerinde eski bir elbise olan o kişi bir hasrın üzerinde oturuyormuş. Onun bu haline üzülen o zengin kişi; *“Yahu sen kimsin? Bu perişan halin nedir?”* diye sorar.

Adam şöyle cevap verir: **“Ben Cenab-ı Hakk’ın İslam dini ile müşerref kıldığı bir Müslüman’ım.”**

Zengin kişi: *“Peki, burada yalnız başına ne yapıyorsun? Sırtındaki eski elbiselerden ve bu hasırdan başka bir malın yok mu?”* Adam: **“Hayır yoktur. Allah’ıma şükürler olsun.”**

Zengin kişi: *“Bu yoksulluk haline rağmen yine de şükür ve senada bulunuyorsun.”*

Adam: **“Nasıl senada bulunmayıp, şükretmiyeyim ki, bu iki cihanın Halık-ı kerimi beni hiç yoktan ahsen bir surette insan olarak yarattı. O din sayesinde hem dünyanın hem ahiretin saadetlerine nail etti. İslam dini gibi bir nimeti bahşederek beni mesud etti. Bana sıhhat ve afiyet lütfetti, sayısız nimetler ikram etti. Şimdi ben nail olduğum bu nimetlere karşı hamd-u senada bulunmayayım mı?”**

O fakir adamın bu halinden ders ve ibret alan o zengin kişi: *“Yahu ben sana biraz ihsanda bulunayım da bu yoksulluktan ve miskinlikten kurtul.”* diye israrda bulunur

---

ise de o zat bu teklifi kabul etmez ve oradan ayrılıp gider.

O zatın bu hali zengin zatta fevkalade bir hiss-i nedamet uyandırır ve adam kendi kendine şöyle söylenir: *“Yahu Şam’da benden daha ziyade zengin bir kimse olmadığı halde yine de servetime servet katmak için gece gündüz hiç durmadan, yorulmadan ve usanmadan çalışıyorum. Bu nasıl bir tamahkârlıktır ki kendimi bu halden geri alamıyorum. Sadece bir hasıra malik olan bir zatın hamd u senasının binde birini bile yerine getiremiyorum. Ben nasıl bir gaflet uykusuna dalmış ve hakikat-i halden ne kadar uzaklaşmışım. Senden utaniyorum Allah’ım.”* der. O kişinin halinden çok etkilenir, tövbe eder, bütün servetini ve malını ihtiyaç sahiplerine infak eder ve şöyle der: **“Eğer Şam’da akan şu nehir altın olarak çıkmış olsa bile ondan bir damla su içmem.”** O zat bundan sonraki ömrünü Allah a hamd ve sena ile geçirmiş.

Adamın halindeki bu büyük değişiklikten dolayı yakın dostları; *“Sana ne oldu böyle?”* sorunca, o zat şöyle cevap verir: **“Yahu ben gafletten uyandım. Cenab-ı Hak’ın bana ihsan ettiği maddi ve manevi, afaki ve enfüsi sayısız nimetlerine karşı ubudiyetle, şükürle, zikir ve tespihle mukabele edip, ömrümün kalan kısmını bu şekilde geçirmek istiyorum. Beni bu kadar nimetlere mazhar eden Allah’a şükretmeyeyim mi?”**

Evet, ekremül ekrem olan Cenab-ı vacibul vucud hazretleri insanlara sayısız maddi ve manevi sayısız nimetler ikram etti, zahiri ve batını duygularla tezyin etti. İnsanın mazhar olduğu bu nimetlere karşı elbette ki şükür ile mukabele etmesi hem dini hem vicdani bir vazifedir, vicdanın şanıdır. Zira vicdan vucud ikliminin sultanı, padişahı, kalbin hâkimi ve hükümdarı, aklın da müşaviridir.

Evet, **“Bir kahvenin kırk yıl hatırı vardır.”** sözü birçok hakikate pencere açan güzel bir darb-ı meseldir. Acaba bir kahvenin kırk yıl hatırı olursa, iki gözün, iki kulağın ve konuşmaya ve tat almaya vesile olan dilin, İlahî bir nur ve Rabbanî bir mürşit olan aklın, hafızanın ve hayalin hatırı olmaz mı? Bu kadar kıymetli nimetler nihayetsiz şükür gerektirmez mi?

Cenab-ı Hak, acaba bu elleri satranç ya da kumar oynamak ve bu ayakları gayr-i meşru arzuların peşinden gitmek için mi vermiştir? Hayattan daha değerli olan akıl, acaba gayr-i meşru yollarda, oyun ve eğlencede kullanmak için mi bahşetmiştir?

İnsana verilen bütün enfüsî ve afakî nimetler, maddî ve manevî bütün cihazatlar birer emanettir. Çünkü insan, o harika nimetleri herhangi bir yerden satın almış veya yolda bulmuş değildir. Eğer insan, bu emanetleri Cenab-ı Hak’ın rızasına uygun kullanır, akıl ve kalbini iman hakikatleri ile nurlandırır, ubudiyet ve salih amellerle cilandırır ve her bir azasını O’nun emrettiği şekilde istimal ederek şükrünü eda ederse, emanete riayet etmiş ve cennete layık bir kıymet almış olur. İnsana verilen bu nihayetsiz istidatların verilmesi, onun tefekkür ve ubudiyetle terakki edip Allah’ın lütfü ile melekîyet mertebesine çıkmasına, hatta onların fevkinde bir değer kazanmasına hizmet etmek içindir.

Bu harika ve kıymetli cihazları, Cenab-ı Hakk'ın emrettiği gibi kullanmayı, hakiki sahibine satmayanlar, onları nefis hesabına çalıştırıp, en kıymetsiz şeylerde sarf edenler, hem emanette hıyanet cezası görecektir, hem de ahsen-i takvimde yaratıldıkları halde kendi su-i ihtiyarlarıyla esfel-i safilin tarafına gideceklerdir.

“Evet hiç mümkün müdür ki; insan umum mevcudat içinde ehemmiyetli bir vazifesi, ehemmiyetli bir istidadı olsun da, insanın Rabbi de insana bu kadar muntazam masnuatıyla kendini tanıttırarsa, mukabilinde insan iman ile onu tanımazsa hem bu kadar rahmetin süslü meyveleriyle kendini sevdirse; mukabilinde insan ibadetle kendini ona sevdirmese hem bu kadar bu türlü nimetleriyle muhabbet ve rahmetini ona gösterse; mukabilinde insan şükür ve hamtla ona hürmet etmese; cezasız kalsın, başı boş bırakılsın, o izzet, gayret sahibi Zât-ı Zülcelal bir dâr-ı mücazat hazırlamasın? Hem hiç mümkün müdür ki: O Rahman-ı Rahîm'in kendini tanıttırmasına mukabil; iman ile tanımakla ve sevdirmesine mukabil, ibadetle sevmek ve sevdirmekle ve rahmetine mukabil, şükür ile hürmet etmekle mukabele eden müminlere bir dâr-ı mükâfatı, bir saadet-i ebediyeyi vermesin?”

Bu dünya hanında insan akıl, kalp ve ruhunu inkişaf ve inbisat ettirdiği derecede kurb-u ilahiyeye mazhariyeti de artar. Zaten mahlûkatın halifesi olan insana da Cenab-ı Hakk'a kurbiyet kesbetmesi yaraşır. Zaten Allah'a yaklaşımdan, O'na muhatap olmaktan ve kulluk vazifesini ifa etmekten daha büyük bir şeref düşünülemez. *“Bir insan Allaha halis bir abd olursa, Allahın mülkü olan kâinat onun mülkü gibi olur.”*

İnsan Cenab-ı Hakk'ın Sıfat ve İsimlerine En Geniş Bir Aynadır

Yaratılan her mahlûk, Cenab-ı Hakk'ın sıfat ve isimlerinin birer aynasıdır. Mesela, çiçek, güneş, yıldızlar, hayvanlar, dağlar, bağlar ve cennet O'nun isimlerinin birer tecellisidir. Hakikat şu ki, bu uçsuz bucaksız kâinat Cenab-ı Hakk'ın sonsuz kudretinin, iradesinin ve ilminin hariçte tecessüm etmiş bir hali gibidir. Cennet, cemali isimlerin, cehennem de celâlî isimlerin birer tecellisi, cilvesi ve aynasıdır. Her mahlûk, Cenab-ı Hakk'ın isimlerine birer ayna olmakla beraber, O'nun isim ve sıfatlarına en istidatlı, en cami, en zengin ve en geniş ayna insandır.

İslam mücahidi ve büyük fikir adamı Merhum Necip Fazıl bir şiirinde bu hakikati şöyle ifade eder;

*"Telli pullu, anlı şanlı bir gelin;
Aynalar, gelin!
Bir güzel ki, en güzeli güzelin;
Gönüller gelin!"*

Burada ifade edilen güzellerin güzeli Cenab-ı Hak, aynalardan maksat ise, bütün gayeleri, marifetullah, muhabbetullah ve amel-i salih ile Allah'ın rızasına mazhariyet olan başta Peygamber Efendimiz olmak üzere bütün peygamberler, evliyalar, asfıyalar, mürşitler müceddidler ve müminlerdir.

Bediüzzaman Hazretleri de;

“Nasıl ki, esmada bir ism-i a'zam var, öyle de o esmanın nukuşunda dahi bir nakş-ı a'zam var ki, o da insandır.” [\[25\]](#)

buyurarak, insanın Cenab-ı Hakk'ın isimlerine en büyük bir ayna ve nakış olduğunu ifade etmiştir. Evet, insan Allah'ın öyle büyük bir nakşıdır ki, bu bakımdan o, dünyanın süsü, Cennet'in gözbebeği ve çiçeği olmuştur. Saray padişahla şereflendiği gibi, cennet de insan ile şereflenecektir. Çünkü cennet insan için yaratılmıştır.

Cenab-ı Hakk'ın sıfat ve isimleri ezeli, olduğu için ebedidir. Öyle ise bu isimlerin tecellilerinin de ebedi olması hikmetin gereğidir. Ancak bu fani âlem, Cenab-ı Hakk'ın sonsuz isimlerine ve sonsuz rahmetine tam ayna olamıyor. Çünkü rahmet nihayetsiz, insanların ömürleri kısa ve dünya fanidir. Bunun için başka ebedi bir âlem lazımdır ki, rahmet devam etsin ve O'nun bütün isimleri kemaliyle orada ebediyen tecelli etsin.

İnsan ezeli değildir, ama ebedidir. Onun varlığının ebedi olması en büyük bir lütuf ve en büyük bir ikramdır. İşte ebedi bir hayat için yaratılan insan, hem kendini, hem de bütün kâinatta tecelli eden esma, sıfat ve isimleri bilir ve okur. Zaten müminin kalbi iman, marifetullah ve muhabbetullahın, sıfat ve esma-i ilâhiyenin tecelligâhıdır.

Evet, güneş, yedi rengi ve yedi sıfatıyla bütün şeffaf şeylerde, kabarcıklarda, cam parçalarında ve denizin yüzünde kendini göstermekte ve tecelli etmektedir. Ancak güneşin denizde tecelli etmesiyle küçük bir aynada tecelli etmesi arasında büyük fark vardır. Mesela, bir ayna var ki, güneşin sadece bir rengini tutuyor, başka biri iki, bir diğeri de üç rengini içine alıyor. Fakat bir ayna da düşünün ki, güneşin yedi rengini birden tutmaktadır. Eğer bu aynaların şuurlu olduğu farz edilse, güneşi en iyi anlayan, onun yedi rengini tutan ayna olacağı gibi, güneş de bu aynalar içinde en çok yedi renge mazhar olan aynayı sevecektir.

İşte insan da Cenab-ı Hakk'ın sıfat, esma ve bütün isimlerine en geniş ve kâmil bir ayna olduğundan, Cenab-ı Hakk'ın en çok sevdiği mahlûku ve mahbubudur. Çünkü;

“Cenab-ı Hak insanı bütün esmasına cami bir ayine ve bütün rahmetinin

---

hazinelerinin müddeheratını tartacak, tanıyacak cihazata malik bir mu'cize-i kudret ve bütün esmasının cilvelerinin inceliklerini mizana çekecek aletleri havi bir halife-i arz suretinde halk etmiştir.” [26]

Evet, Cenab-ı Hakk'ın, nihayetsiz mahlûkatı içerisinde en büyük eseri insandır. Allah (c.c) insandan daha büyük, daha şerefli, daha itibarlı, daha sevgili ve daha üstün bir mahlûk yaratmamıştır. Cenab-ı Hakk'ın ilk yarattığı mahlûk Peygamber Efendimiz'in (sav.) nuru ve ruhu olduğu gibi, en son ve en mükemmel olarak yarattığı mahlûku da insandır. Cenab-ı Hak, insandan daha mükemmel bir varlık yaratmadığından dolayı, O'nun bütün isim ve sıfatları bidayette de nihayette de en mükemmel manada, insanda tecelli edip onda son bulmuş ve kemale ermiştir.

Bediüzzaman Hazretleri insanı; *“İnsan şu kâinat ağacının en son ve en cem'iyetli meyvesi... ve istidadca en zengini...”* olarak tarif eder. İşte insan bu istidat ve mahiyetinden dolayı, yer, gök ve dağların tahammülünden çekindiği, mesuliyeti çok ağır olan emaneti yüklenmiş ve kendisine verilen sıfatlarla Cenab-ı Hakk'ın sonsuz sıfatlarını bilmiştir. Bu husus bir ayette şöyle ifade edilir: *“Biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik de, onlar onu (emaneti yerine getiremeyecekleri korkusuyla) yüklenmekten çekindiler ve bundan endişeye düştüler. Fakat onu (emaneti) insan yükledi. Böylece o, (nefsine) çok zulmetti ve (akıbetinden) çok cahil oldu.” [27]*

Semavat ve arzın bu kadar cesamet ve azametlerine rağmen, emaneti üslenmekten çekinmeleri, teklif-i lâhiyeye karşı gelmek değil, onlarda onu yerine getirecek kabiliyetlerin olmamasındandır. İnsan ise, Allah'ın ona ihsan ettiği istidat ve kabiliyeti sayesinde o emaneti üslenmiştir. Demek ki, emanetten asıl maksat, insanın kendisine verilmiş olan nihayetsiz kabiliyet ve istidat ile Vacib-ül Vücut Hazretlerini tanıması ve O'nun sıfat ve esmasına ayine olmasıdır.

Bediüzzaman Hazretleri bu hakikati şöyle ifade eder:

“Hâkim-i Bilhak, Rahîm-i Mutlak; insana öyle bir istidad verip, yer ile gökler ve dağlar tahammülünden çekindiği emanet-i kübrayı tahammül edip, yani küçücük cüz'î ölçüleriyle, san'atçılarıyla Hâlıkının muhit sıfatlarını, küllî şununatını, nihayetsiz tecelliyatını ölçerek bil(ir.)” [28]

Evet, mahlûkat içinde Allah'ı, mümkün olduğu kadar anlayıp anlatan, sevip sevdiren, korkup korkutan, hamd ve sena, tazim ve tebcil, tahmid ve tespih eden insandır. İnsan bu cihetiyle meleklerden üstün kılınmış, yeryüzünün halifesi olmuştur. Bu şeref ve kıymetinden dolayıdır ki, Cenab-ı Hak, bütün meleklerin ona, hürmet manasında, secde etmelerini emretmiştir. Böylece insan, meleklerin

---

secdegâhı olmuştur. Bu emre itaat eden melekler büyük bir şeref kazanırken, gurur ve kibir içinde boğulan ve yanlış bir kıyasla haddini tecavüz edip bu emre karşı çıkan şeytan da ebediyen Allah'ın rahmetinden kovulmuş ve lanetlenmiştir. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilir:

"Sizi yarattık, sonra size biçim verdik, sonra da meleklerle: 'Âdem'e secde edin.' dedik; hepsi secde ettiler, yalnız İblis, secde edenlerden olmadı. (Allah) buyurdu: 'Sana emrettiğim zaman, seni secde etmekten alıkoyan nedir?' (İblis): 'Ben, dedi, ondan hayırlıyım; beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın.' (Allah) buyurdu: 'Öyleyse oradan in, orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık, çünkü sen aşağılıklardansın.'" [29]

Öyle ise insan, Cenab-ı Hakk'ın emirlerini hakkıyla yapıp, yasaklarından son derece kaçınmalı, akıl ve kalp gibi bütün latifelerini iman hakikatleri ile nurlandırmalı, duygularını ubudiyetle cilalandırmalı, bütün enfüsü ve afakî nimetleri tefekkür etmelidir ki, arzın emin bir halifesi unvanına layık olsun.

Evet, arzın halifesi olan mütefekkir bir insan hem kendisini hem de bütün varlık âlemini inceden inceye düşünür, yerlerde ve göklerde, canlı- cansız bütün mahlûkatın Allah'ın emirlerine boyun eğdiğini, her şeyin nizam ve kanun dairesinde hareket ettiğini görür, bu faaliyetler içerisinde Cenab-ı Hakk'ın azamet ve kudretini tam bir imanla tasdik eder. Yüce Allah'ın lütuf ve ihsanını düşünerek ibadet ve itaate mecbur olduğunun şuuruna varır. Böylece gerçek imanı elde ederek, imanın hadsiz basamaklarında adım adım ilerlemeye başlar, ilmî yakın, aynî yakın ve hakal yakın mertebelere uruc eder.

Tefekkür eden bir insan, Cenab-ı Hakk'ın varlığına ve birliğine şahadet eden kâinatı ibret gözüyle seyrettikçe O'na inanmanın ve O'nu tanımanın zirvesine erişir. Yüce Allah'a karşı kendinde latif ve zevkli bir cazibe hâsıl olur. Halik'ın azamet ve kudretini düşünmekten meydana gelen haz ve lezzetten, ruhanî bir zevk ve huzur hisseder. Böylece imanı ve irfanı parıldar, kalbi Allah'ı bilmenin ve O'nu sevmenin mükemmel bir ayinesi olur.

Bediüzzaman Hazretlerinden bir tefekkür levhası:

"Bir Sâni'-i Zülcelâl, kendi san'atının mu'cizeleri ile kendini tanıttırmak ve bildirmek ister. O da îman ile mârifet ile mukabele eder."

"Sonra görür ki: *Bir Rabb-ı Rahîm, rahmetinin güzel meyveleriyle kendini sevdirmek ister. O da Ona hasr-ı muhabbetle, tahsis-i taabbüdle kendini ona sevdirebilir."*

"Sonra görüyor ki: Bir Mün'im-i Kerîm, maddî ve mânevî nimetlerin lezizleriyle onu perverde ediyor. O da ona mukabil; fiiliyle, hâliyle, kâliyle, hattâ elinden gelse bütün hasseleri ile, cihâzâtı ile şükür ve hamd ü senâ eder."

"Sonra görüyor ki: Bir Celil-i Cemil, şu mevcûdâtın âyinelerinde kibriyâ ve Kemâlini ve celâl ve cemâlini izhar edip nazar-ı dikkati celbediyor. O da ona mukabil: «Allahu Ekber, Sübhanallâh» deyip, mahviyet içinde hayret ve muhabbet ile secde eder."

"Sonra görüyor ki: Bir Ganiyy-i Mutlak, bir sehavet-i mutlak içinde nihayetsiz servetini, hazinelerini gösteriyor. O da ona mukabil, tazim ve senâ içinde kemâl-i iftikar ile sual eder ve ister."

"Sonra görüyor ki: O Fâtır-ı Zülcelâl, yeryüzünü bir sergi hükmünde yapmış. Bütün antika san'atlarını orada teşhir ediyor. O da ona mukabil: «Mâşâallah» diyerek takdir ile, «Bârekâllah» diyerek tahsin ile, «Sübhânallah» diyerek hayret ile, «Allahü Ekber» diyerek istihsan ile mukabele eder."

"Sonra görüyor ki: Bir Vâhid-i Ehad, şu kâinat sarayında taklid edilmez sikkeleriyle, ona mahsus hâtemleriyle, ona münhasır turralarıyla, ona has fermanlarıyla bütün mevcûdâta damga-i vahdet koyuyor ve tevhidin âyâtını nakşediyor. Ve âfâk-ı âlemin aktarında Vahdâniyetin bayrağını dikeyiyor ve Rubûbiyetini ilân ediyor. O da ona mukabil; tasdik ile, îmân ile, tevhid ile, iz'an ile, şehadet ile, ubûdiyet ile mukabele eder."

"İşte bu çeşit ibâdat ve tefekküratla hakikî insan olur, ahsen-i takvimde olduğunu gösterir. İmanın yümnüyle emanete lâyık, emin bir halife-i arz olur."[\[30\]](#)

İnsan, Acz, Fak ve Naks Yönüyle Cenab-ı Hakk'ın İsimlerine Büyük Bir Aynadır

İnsanın Cenab-ı Hakk'ın yanındaki kıymet ve değerinin diğer bir ciheti de üç cihetle esma-i İlahiyeye bir ayine olmasıdır.

Fitraten nihayetsiz aciz, fakir ve nakıs olarak yaratılan insanın, nihayetsiz kudret sahibi, nihayetsiz zengin ve sonsuz kemal sahibi olan Cenab-ı Hakk'a en mükemmel bir ayna olması onun Cenab-ı Hakkın yanındaki kıymet ve şerefini gösterir.

Bediüzzaman Hazretleri insanın vazifesini şöyle ifade etmektedir.

“Acz ve za’fın, fakr ve ihtiyacın ölçüsüyle kudret-i İlahiye ve gına-yı Rabbaniyenin derecat-ı tecelliyatını anlamaktır. Nasilki açlığın dereceleri nisbetinde ve ihtiyacın enva’ı miktarınca, taamin lezzeti ve derecatı ve çeşitleri anlaşılır. Onun gibi sen de nihayetsiz aczin ve fakrınla, nihayetsiz kudret ve gına-yı İlahiyenin derecatını fehmetmelisin.” [\[31\]](#)

İnsanın, hayatına lazım olan hiçbir şeyi vücuda getirmeye gücünün yetmemesi onun acizliğini, her şeye ihtiyacının olması fakrını, yaratılışın gereği olarak yeme, içme ve uyuma gibi hallerinin olması, bir iş yapınca yorulması, bir anda iki iş yapamaması da onun kusur ve noksanlık cihetini gösterir. *“İnsanın dinlemesi, konuşması, düşünmesi cüz’î olduğu için, teakub suretiyle eşyaya taalluk ettiği gibi, himmeti de cüz’îdir. Nöbetle, eşya ile meşgul olabilir.”* [\[32\]](#)

İnsanın sonsuz kusuru, Cenab-ı Hakk’ın nihayetsiz kemaline, nihayetsiz aciz olması O’nun nihayetsiz kudretine ve nihayetsiz ihtiyaç sahibi olması da Cenab-ı Hakk’ın nihayetsiz gınasına yani zenginliğine bir aynadır. İşte insanın asıl kıymeti, değeri, şerefi ve izzeti bu cihetinden dolaydır.

Bir insan acz, fakr ve kusurunu bilmekle kemale erer. Zira şuurlu bir Müslüman’ın asıl ve en mühim vazifesi aczini, fakrını ve noksanlığını bilip Allah’a hakkıyla kul olması, O’na ilticada bulunup, hamd ü sena etmesidir. Zira böyle sonsuz aciz bir varlık, ancak nihayetsiz kuvvet ve kudret sahibi olan Allah’a tevekkül ve dayanmakla teselli ve huzur bulur, musibet ve dertlerden kurtulur.

Cenab-ı Hak Kendine İnsanı Muhatap Seçmiştir

İnsanın Cenab-ı Hakk’ın yanındaki diğer bir kıymeti ve şerefi ise, onu kendisine muhatap seçmesidir. İnsanın emanet-i kübrayı tahammül edecek bir istidatta yaratılmış olması, esma-i ilahiyesinin en güzel bir dellalı ve ilancısı olmasındandır. Cenab-ı Hak hayat, ilim, irade, semi, kudret, basar ve kelam sıfatlarına sahip olduğu gibi, insana da bu sıfatlardan ihsan etmiş, böylece onların kendisini tanımalarını ve emirlerini anlamalarını kolaylaştırmıştır. İnsan, Cenab-ı Hakk’ın kendisine lütfettiği cüz’î ilim sayesinde Kur’an’dan ve kâinat kitabından birçok hakikatleri çıkarmış, ilim ve irfan sahibi olmuş ve bu sayede Cenab-ı Hakk’ın ezeli, ebedi ve muhit olan ilmini idrak etmiştir.

Aynı şekilde, görme sıfatı sayesinde her şeyi her yönüyle eksiksiz gören, yarattıklarına da görme duygusu veren Cenab-ı Hakk’ın “Basîr” ismini bilmiştir.

Aynı şekilde hayat sahibi olmasıyla da Allah'ın "Hayat" sıfatını ve bütün hayat sahiplerine O'nun hayat verdiğini idrak etmiştir. Bediüzzaman Hazretleri bu hakikati şöyle ifade eder:

"Senin hayatına verilen cüz'î ilim ve kudret ve irade gibi sıfat ve hallerinden küçük nünunelerini vâhid-i kıyasî ittihaz ile Hâlık-ı Zülcelal'in sıfât-ı mutlakasını ve şuun-u mukaddesini o ölçüler ile bilmektir. Meselâ sen cüz'î iktidarın ve cüz'î ilmin ve cüz'î iraden ile bu haneyi muntazam yaptığından, şu kasr-ı âlemin senin hanenden büyüklüğü derecesinde, şu âlemin ustasını o nisbette Kadîr, Alîm, Hakîm, Müdebbir bilmek lâzımdır." [33]

Cenab-ı Hak, insanı kendine muhatap etmek için, sıfat-ı subutiyesinden biri olan kelam sıfatını da insanda tecelli ettirmiştir. Madem Cenab-ı Hakk'ın kelam sıfatı var, öyle ise konuşacaktır. Hâşâ! O'nun bir dengi ve benzeri yok ki, onunla konuşsun. Bu bakımdan, Allah, insanı kendine muhatap seçti ve kitapları vasıtasıyla onlarla konuştu ve konuşuyor. Cenab-ı Hakk'a muhatap olmanın en güzel bir yolu da namazdır. Namaz içinde insana huzur veren öyle büyük bir sır vardır ki, tarif edilmez. Cenab-ı Hak kullarını günde beş defa kendi manevi huzuruna davet ederek onlarla adeta sohbet ediyor, onların manevi derecelerini arttırıyor ve huzuru ile onları şereflendiriyor.

Namaz insanın; *"Mahz-ı rahmet olarak Zât-ı Celîl-i Zülcemâl ve Mâbud-i Cemîl-i Zülcelâl'in huzuruna kabülü"* [34]dür.

Evet, insan için Allah'a muhatap olmaktan ve O'nunla böyle ulvî bir sohbet etmekten daha büyük bir saadet, daha âli bir izzet, daha yüksek bir makam ve daha ileri bir şeref düşünülebilir mi? Böyle bir davetin ulviyetini ve kıymetini anlayan bir insanın büyük bir şevk ve iştiaqla o huzura koşması icap etmez mi? Bu nimet cennetlerin fevkinde değil midir?

Tevhit bülbülleri unvanına layık olan müezzinler günde beş defa, minarelerden yükselen lâhuti sedalarıyla müminlerin kalplerini sürur ile doldururlar.

Hususen seher vakti *"Es-selatü Hayrun Minennevm"* nidası ile insanları uyku gafletinden uyandırarak, dergâh-ı ilâhiyeye kulluk vazifeleri için davet ederler. İlahi feyizlerin sağnak sağnak yağıp tecelli ettiği o seher vaktinde, azamet-i subhaniyeyi temaşa eden ve O'nun vahdaniyetini ve kudretini müşahede eden hakiki zevk-i selim erbabı için, bundan daha büyük bir lezzet ve mazhariyet tasavvur edilebilir mi? Hakiki aşk ile gark olan bir mü'min, o vakitte abdest alıp ubudiyetini ilan etmekle ebedi bir saadete kavuşur ve o vaktin letafetini zevk eder.

Kabirde ışık ve sıratla burak olacak namaz, ruhun hassasiyetini ve kalbin temizliğini temin eder. Zira ibadetin en ulvisi, en mukaddesi ve en mükemmeli namazdır.

Allah'a karşı şükrün en mükemmel şekli ve O'nu ta'zim ve tesbih etmenin en güzel yolu namazdır. Zira namaz, birçok ibadeti içine alan ulvî bir ibadettir. Allah'ın rızasını temine en güzel vasıta da yine namazdır. Hayatını huzur ve saadette devam ettirmek isteyen bir insan, namaza devam etmelidir. Zira, "*Namaz müminin miracıdır.*" Hayatını namaz ve diğer ulvi ibadetlerle geçiren bir insan ne kadar bahtiyar ve ne kadar huzurludur!

Namazda hem hizmet, hem kurbiyet, hem de vuslat vardır. Allah'ın bu kudsi davetine icabet etmek hizmettir. Ruh, kalp ve bütün duygularla Allah'a teveccüh etmek, kurbiyettir. Kulun, namaz vasıtasıyla Allah'ın huzuruna kabul edilmesi ve O'nunla âli bir sohbet etme şerefine mazhar olması da vuslattır. Bir hadisi kudsi de Cenab-ı Hak şöyle buyurur: "*Bir kulum beni tazim ederse, ben de onu tazim ederim. Beni tazimin en güzel yolu da namazdır.*"

Bediüzzaman Hazretleri de namazın ehemmiyetini şöyle ifade eder: "*Namazın mânâsı Cenab-ı Hak'ı **tesbih ve ta'zim** ve **şükürdür.***"[\[35\]](#) Allah'ın mü'minlere imandan sonra en büyük ihsanı, ikramı ve hediyesi namazdır.

Ayrıca insan, Kur'an okumakla, dua etmekle, zikir ve tespih çekmekle ve nafil ibadet etmekle de Cenab-ı Hak ile mükâleme şerefine her an, her yerde, gece ve gündüz nail olabilir. Zikirleri Allah, muhabbet ve ünsiyetleri hamd ve sena, tazim ve tebcil, tahmid ve tespih olan müminler Cenab-ı Hak'ın mükâleme sıfatına mazhar olmaktadır. Namaz kılmayıp, bu gibi ulvi hakikatlerden mahrum olanlar, ilahi emirlere riayet etmedikleri için de azaba duçar olmaları hikmetin gereğidir.

İnsanın Bir Kıymeti de Nefsini ve Rabbini Bilmesidir

Nefis zat manasına gelir. Yani cisim ve ruhun ikisine birlikte nefis denilir.

"Nefis, insanın daire-i hayatı içindeki cisim, ruh ve kalbin ve onlar içindeki göz, dil, akıl ve hayal gibi zahirî ve bâtinî hasseleridir."

Nefsini bilmekten maksat, insanın yaratılış gayesini, mahiyetini ve Rabbini bilmesidir. Cenab-ı Hak'ın en mükerrer ve en mümtaz kulları olan başta Peygamber Efendimiz (sav.) olmak üzere, bütün peygamberler, mürşitler, müceddidler, evliyalar ve onların izinde giden kâmil müminler; "Nefsini bilen Rabbini bilir." hakikatini hayatlarına en mükemmel manada tatbik etmişlerdir.

İslâm âlimleri ittifakla buyururlar ki, "**Allah'a giden yollar nihayetsizdir.**" Zira zerreden yıldızlara, kamerden güneşlere kadar her şey Cenab-ı Hak'ın varlığına ve birliğine birer ayna ve delildir.

Bu mevcudat içinde Allah'ın varlık ve birliğine en büyük delil, en kısa ve en yakın yol insanın kendisidir. Esmâ-i Hüsnâ ve Sıfat-ı Kudsiyenin en geniş ve en berrak aynası insandır. Zira bu kutsi hakikatler kemaliyle yalnız insanda tecelli etmektedir. Bu bakımdan, mahlûkatın en mükemmeli insandır. Onun hilkatindeki garabeti ve

---

mahiyetindeki ulviyeti düşünmekte akıl aciz kalıp, hayrete düşmektedir. İnsan kendi nefsine ve mahiyetine dikkatle bakar ve tefekkür ederse, yüzlerce belki binlerce harikulade esrarı görür ve Allah'ın en büyük ve en ehemmiyetli eseri olduğunu idrak eder.

Evet, insan şu kâinat kitabının bir nüsha-i camiasıdır. Ondaki her sahife, her cümle ve kelimenin nihayetsiz manalar ihtiva eder. Basiret sahibi her insan, bu sahifelerde tecelli eden binler ayeti ve ilâhi hikmetleri görür, okur ve onu yazan Halık'ının mevcudiyetini bilir ve O'nun azamet ve kudretini tasdik eder.

İnsanın nefsinin tanımasının çok cihetleri vardır. Bir ayette mealen şöyle buyrulur:

“Dehrin (zamanın) akışı içinde öyle zaman geçti ki, o dönemde insanın adı dahi anılmazdı. Biz insanı katışık bir meniden yarattık. Onu imtihan ediyoruz. Bu sebeple kendisini işiten ve gören bir varlık olarak yarattık.” [36]

Evet, insanın vücudundan hiçbir eser yok iken, nasıl oldu da bir katre sudan halden hale, tavırdan tavra değişip tekâmül ederek insan şeklini aldı? O bir damla su içinde ne et, ne kemik, ne göz, ne kulak, ne can, ne de akıl... Hâsılı zahirî ve batınî hiçbir aza ve duygu yok iken, nasıl gören ve işiten bir varlık haline geldi. İnsan, kendisine nasıl muntazam bir vücut verildiğini, her şeyi tefekkür eden bir akla, dünyayı temaşa eden bir göze, sesleri işiten kulağa nasıl malik olduğunu düşünüp, bunların Allah'ın inayeti, ihsanı ve keremi olduğunu idrak etmelidir.

Büyük bir nizam ve intizam içinde olan insanın vücudundaki azaların birbiri ile münasebeti ve birbirine yardımı ne kadar mühim ve ne kadar hikmetlidir. Mesela, bütün azalar aralarındaki münasebet ve yardımlaşma olmasa idi, akıl manasız kalırdı ve bugün ki fen ve teknik sahasındaki terakkiler vücuda gelemezdi. Göz ve kulak gibi sair azalar da aynı şekilde birbirine muavenet etmese, hayat azap olurdu. İşte insan, vücudundaki her bir azanın binler hikmetini düşünüp tefekkür ederek kendini ve rabbini bilir. Kâinattaki her mahlûkun, insanın istifadesine göre yaratılmasını ibretle ve hayretle tefekkür eder. Bu ise, kişinin kendini okumasının ve bilmesinin başka bir vechesidir.

Bu hakikati Bediüzzaman Hazretleri şöyle ifade etmiştir:

“Beni dahi menşeim olan bir katre sudan yaratan yaratmış, mu'cizane yapmış, kulağımı açıp gözümü takmış, kafama öyle bir dimağ, sineme öyle bir kalb, ağızıma öyle bir dil koymuş ki, o dimağ ve kalb ve dilde rahmetin umum hazinelerinde iddihar edilen bütün rahmanî hediyeleri, atıyyeleri tartacak, bilecek yüzer mizancıkları, ölçücükleri ve esma-i hüsnanın nihayetsiz cilvelerinin definelerini açacak, anlayacak binler âletleri yaratmış, yapmış, yazmış; kokuların, tatların, renklerin adedince tarifeleri o

---

âletlere yardımcı vermiş.”[37]

Evet, insan, mahiyetine takılan enfüsi ve afaki cihazlar ile tefekkür edip Halık'ının sıfatlarını kıyas yoluyla bilmesi ve “ üstünde nakışları görünen esma-i İlahiyeye âyinedarlık” etmesidir.

İnsan yaratılışındaki camiiyeti itibariyle şöyle bir mukayese ile de Halık'ını bilebilir:

“İnsanın nasıl ruhu bütün cesedine öyle bir münasebeti var ki: Bütün a'zasını ve eczasını birbirine yardım ettirir.”

“...Ruha nisbeten uzak-yakın bir hükmünde. Birbirine perde olmaz. İsterse, çoğunu birinin imdadına yetiştirir. İsterse beden her cüz'ü ile bilebilir, hissedebilir, idare edebilir. Hattâ çok nuranîyet kesbetmiş ise, her bir cüz'ü ile görebilir ve işitebilir. Öyle de: Cenab-ı Hakk'ın madem onun bir kanun-u emri olan ruh, küçük bir âlem olan insan cisminde ve a'zasında bu vaziyeti gösteriyor. Elbette âlem-i ekber olan kâinata o Zât-ı Vâcib-ül Vücut'un irade-i külliyesine ve kudret-i mutlakasına hadsiz fiiller, hadsiz sadâlar, hadsiz dualar, hadsiz işler, hiçbir cihette ona ağır gelmez, birbirine mani olmaz. O Hâlık-ı Zülcelal'i meşgul etmez, şaşırtmaz. Bütününü birden görür, bütün sesleri birden işitir. Yakın uzak birdir. İsterse, bütününü birinin imdadına gönderir. Her şey ile her şeyi görebilir, seslerini işitebilir ve her şey ile her şeyi bilir ve hâkeza.”[38]

Evet, böyle mahiyette yaratılan bir insan, nefsinin derinden derine tefekkür etmekle Halık'ına tahkiki bir surette iman eder. Böyle sağlam bir iman ise, ancak tefekkürle mümkündür. Zaten Cenab-ı Hakk'ın insana akıl ihsan etmesinin hikmeti de budur. Zerrelerden yıldızlara ve güneşlere kadar bu kâinat, Kudret ve Azamet-i ilâhiyeyi ilan eden antika eserlerin birer teşhircâhı, çarşısı ve fuarıdır.

Gerek kendi nefesine, gerekse kâinata sathi ve cahilane bir nazarla bakmak, hiçbir zaman akıl ve fikirle bağdaşmaz. Her şeyin kıymet ve değeri olduğu gibi, insanın da kıymeti ve değeri, Cenab-ı Hakk'ı asarından tefekkür edip, O'nu bilmesidir.

İnsan kendisinde tecelli eden esma ve sıfatları tefekkür ettikçe Cenab-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarına en mükemmel bir ayna olduğu hakikatine varır. Evet, her mahlûk, Cenab-ı Hakk'ın sıfat ve esmasına mükemmel birer ayna ve nakıştır, ama insan “Nakş- azamdır.” Zira insanın hilkatinde öyle esrar-ı İlahi ve kudret-i rabbani vardır ki, onu ne cin ne de melek taifesi idrak edebilir. Demek ki, insanı kemaliyle anlayan

---

yine kendisi olmuştur. İşte kendini okuyan ve bilen bir insan, elbette ki Rabbini bilir, bu noktada, melek ve cinlerin fevkine çıkar.

Böyle bir insan kendi mahiyetinin ulviyetini hayretle tefekkür, yaratılışındaki hakikatleri ibretle ve dikkatle temaşa ederse, kendisine verilen nimetlerin bir Mün'im tarafından ihsan edildiğini düşünür ve idrak eder. **"Sübhanallah"** der ve O'na şükür ile mukabele eder.

Bu hakikatleri gören bir insanın, kendisine iman, marifet, muhabbet, akıl, ruh, kalp, vicdan, aşk ve şevk gibi manevî ve cihanbaha latifeleri ihsan eden Halık'ını bilmemesi mümkün müdür?

Kendisinin bir damla sudan yaratıldığını ve ona verilen zahirî ve batinî duyguların menfaatlerini düşünen akıl sahibi bir insanın, Rabbine karşı marifet ve muhabbeti her an ziyadeleşir ve kendi aciz kudretinin üstünde merhamet ve inayet sahibi bir kudret-i kâmilinin mevcut olduğunu idrak eder.

İnsanın nefisini tefekkür etmesine dair saydıklarımız bu misaller, denizden bir katre, güneşten bir ziyadır

Bu kâinat nizam ve intizamıyla Cenab-ı Hakk'ın varlığını ve birliğini ilan ettiği gibi, O'nun kudretinin, iradesinin ve ilminin hariçte tecessüm etmiş mücessem bir delilidir. Kâinatın her bir eczasında, çiçeğinde, bağında, meyvesinde, ağacında insanı vecde getirici bir cazibe vardır. İnsan bunların letafet ve ziynetlerini temaşa ettikçe, azamet-i subhaniyenin ulviyetine hayran olur. Erbab-ı kemal için bundan daha büyük bir şeref, izzet zevk ve aşk olabilir mi? Aşk-ı hakiki ile dolu olan gönülleri hangi keder ve üzüntü mahzun edebilir? Bir arif-i billahın dediği gibi;

*"Âlemleri tenvir eder envar-ı kemalin,
Her zerrede meşhud olur asar-ı kemalin.
İdrak edemez künhünü erbab-ı ukul,
Akılları mesrur eder esrar-ı kemalin."*

İslâm filozofları demişlerdir ki: **"Allah-ü Teâla'nın insana verdiği en büyük ve en hayırlı ve en nuranî hediyesi akıldır."** Zira insan, kendi nefis ve mahiyetini o nur ile bilebilir.

İnsanın şerefi akıl ile aklın şerefi ise, insana kendini bildirmesi, tefekkür ettirmesi ve böylece onu Halık'ını bilmeye götürmesidir. Demek ki, arif insan kendini tefekkür ile Yaratanını bilendir. İnsana nefisini bildirmeyen, Rabbini düşündürmeyen ve nefis hesabına çalıştırılan bir akıl, manası olmayan bir lafızdan ibaret kalır. O zaman o akıl; *"öyle meş'um ve müz'iç ve muacciz bir âlet olur ki; geçmiş zamanın âlâm-ı hazînesini ve gelecek zamanın ehval-i muhavvifanesini senin bu bîçare başına*

---

yükletecek, yümünsüz ve muzır bir âlet derekesine iner. İşte bunun içindir ki: Fâsık adam, aklın iz'ac ve tacizinden kurtulmak için, galiben ya sarhoşluğa veya eğlenceye kaçır." [\[39\]](#)

Musibetlerin en şerlisi ve cehaletlerin en büyüğü, insanın kendini ve Rabbini bilmemesidir. Ehl-i dalaletin küfürde kalmalarının yegâne sebebi işte budur. Yani kendi nefislerini tefekkür etmemeleridir.

Dalalet ve cehalet gibi gayr-i insanî yollara süluk etmek, insanın yaratılışındaki hikmetle asla kabil-i telif olamaz. Kendini bilemeyen kâinattaki nizam ve ahenkteki manayı kavrayamaz. Bu ise tam anlamıyla cehl-i mürekkep, yani katmerli bir cehalettir

Yunus Emre;

*"İlim ilim bilmektir,
İlim kendin bilmektir.
Sen kendini bilmezsen,
Bu nice okumaktır."*

diyerek kişinin öncelikle kendini bilmesi gerektiğini dile getirmiş ve *"Nefsini bilen Rabbini bilir."* Hadis-i kudsisini çok veciz bir şekilde ifade etmiştir.

Bediüzzaman Hazretleri de bu hakikati veciz bir şekilde şöyle ifade eder:

"Ey kendini insan bilen insan! Kendini oku! Yoksa hayvan ve camid hükmünde insan olmak ihtimali var!" [\[40\]](#).

İlmin hakikati ve aslı, kişinin kendi nefisini bilmesiyle mümkündür. Buna hiçbir vicdan sahibi itiraz edemez. İnsanın bu dağdağalı ve keşmekeş dünyada huzur içinde yaşaması nefisini bilip, kendini okumasına bağlıdır. Hem kendi nefisine ve hem de âlemi insaniyete faydalı olması buna bağlıdır.

İnsanın kendini bilmesinin başka bir ciheti de; kendisinin bu dünyada bir memur ve misafir olduğunu, ebedi bir saadeti kazanmak ve kaybetmek imtihanı geçirdiğini, mahiyetinde nihayetsiz acz, fakr ve naksın bulunduğunu, cisminin taştan ve demirden olmayıp, her an yıkılmaya mahkum et ve kemikten yaratıldığını unutmaması ve bu şuur ile Rabbine karşı kulluk vazifesinde hassasiyet göstermesidir.

İnsan Cenab-ı Hakk'ın emirlerini yapıp yasaklarından sakınmalı, her zaman reca ve havf ile yaşmalıdır. Ne yaptığı hayır ve hasenatına güvenmeli ne de günahlarından dolayı ümitsizliğe düşmelidir.

Reca ehl-i imanın bihakkın hukuk-u ilahiyeye riayet etmesiyle müteselli ve mütelezziz olmasıdır. İnsanın nice feyizlere mazhar olup, kurb-u ilahiyeye mazhar olmasında en sağlam ve selametli yol budur. Reca, "Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz" ayetinin emr-i mucibince insanların felah ve necatına vesiledir. Peygamber Efendimiz (sav.) şöyle buyurmaktadır: "Bir kişi, bir özür dilese yani pişman olup tövbe etse bin günahı affedilir."

Havf

İmam-ı Ali (ra.) bir gün Kufe'de sabah namazını eda etmişti. Yüzünde bir hüzn ve keder alameti parlıyordu. Bunun sebebini soran yanındaki kişilere şöyle dedi: "Hz. Peygamber'in ashabını gördüm. Ancak onlara benzer kimseleri şimdi göremiyorum. Onun ashabı sabaha kadar namaz kılar ve Kur'an okurdu. Gâh ayakta, gâh anlına yere koyarak ibadet ederlerdi. Sabah olunca da rüzgârlı bir günde ağaçlar nasıl ki ihtiyarsız olarak sağa sola titreyerek Allah'ı zikrediyorlarsa, onlar da öyle titrerler, gözlerinden dökülen yaşlar elbiselerini ıslatırdı. Şimdi ben kendimi gaflete dalmış bir cemaat içinde görüyorum." Hz. Ali'nin (ra.) bundan sonra vefatına kadar gülmediği rivayet edilmektedir.

"Hesaba çekilmeden evvel, kendinizi hesaba çekiniz." buyuran Hz. Ömer (ra.) de ziyadesiyle ibadet eder ve çok korkardı. Kur'an okuduğu veya dinlediği zaman bayılır ve saatlerce kendine gelemezdi. Hâlbuki o cennetle müjdelenen on kişiden biri idi. Bir gün kalbini kaplayan haşyet-i ilahi ile yerden bir saman çöpü alarak şöyle dedi: "Keşke ben de bunun gibi bir çöp olsaydım. Keşke anam beni doğurmasaydı da mevcut bir şey olmasaydım. Keşke nisyan perdesinde kalsaydım." İşte favf ve recanın ölçüsü.

Evet bir mümin kendine havf ve recayı iki kanat yapıp bir kuş gibi uçarak cennette konaklar. Yine Hz. Ömer (ra.) şöyle buyurmaktadır: "Mahşer gününde; 'Sadece bir fert cennete girecek' diye bir nida olsa; ' Ben umut ederim ki o fert ben olayım. Ya da sadece bir kişi cehenneme girecek dense, o kişi ben olabilirim, diye de korkarım.' İşte havf ve recanın ölçüsü.

Bazı isyanlar vardır ki kişiyi cennete götürür, bazı ibadetler de vardır ki insanı cehenneme sürükler. Günahkâr bir kul günahlarından dolayı nedamet eder ve samimi olarak tövbe ederse Cenab-ı Hak onun günahları bağışlar ve cennetine koyar. Zira bir ayette mealen şöyle buyrulur:

"Ey iman edenler! Samimi bir tevbe ile Allah'a dönün. Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter. Peygamberi ve Onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar." (Tahrim, 66/8)

Bir hadis-i kudside de şöyle buyrulur:

“Ey Âdemoğlu sen tövbe edip bana dua ettiğin ve benden umduğun sürece işlediğin günaha aldırmadan seni bağışlarım, işlediğin günahlar gökteki bulutlara erişse bile benden bağışlanma dilediğinde seni bağışlarım.”

Demek ki Cenab-ı Hak’tan umut kesmeden günahlarına tövbe etmek, O’nun sonsuz şefkat ve merhametine sığınmak gerekir. Zira bir kulun günahı ne kadar çok olursa olsun sayılıdır, mahduttur. Vacibül Vucud ve Hakiki Mabud olan Cenab-ı Hak’ın ilmi nihayetsiz, lütuf ve keremleri payansız, şefkat ve merhameti sınırsız, isimleri sonsuzdur. Bütün insanların günahları Allah’ın şefkat ve merhameti yanında denizden bir damla su veya bir kuşun gagasındaki bir yiyecek kadardır.

Bir kul da yapmış olduğu ibadetlerine güvenir onlara itimat ve itibar ederse Allah muhafaza nara girmesine sebep olur. Zira ibadete güvenmek ucuptur, gururdur, gurur ise en büyük günahlardan biridir. Kişi ibadetlerine güvenirse gurur ve kibre girer bu da onu cehenneme götürür. Hz. Âdem tövbe ederek cennete girdi. Karun gurundan dolayı elim akıbeta duçar oldu. Ebu Hazim Hazretleri şöyle buyuruyor: “Bir kişi yaptığı iyiliklerine ve ibadetlerine güvenmesinden ve gururlanmasından daha zararlı ne olabilir? Kişiyi mahzun ve mükedder eden bir seyyiden daha faydalı ne olabilir ki o kişinin tövbe ve istiğfar etmesine vesiledir. Zira süruru icab eden hasane gurur, ucub, kibir ve benliğe vesile olduğundan dolayı sahibini hüzne ve kedere gark eder. Pişmanlık ve hüzne sebep olan seyyie ise havf ve haşiyete vesile olduğundan dolayı kişiyi iki dünyanın ve saadetine nail eder.

Cenab-ı Hak Hazretleri sevdiği kulların kalplerini marifet ve muhabbet ile ihya eder. Ehl-i iman olan bir kişinin Cenab-ı Hak’tan havf etmesi yaradılışın icabıdır. Bir kul için en selametli yol, havf ve recadır.

Akıllı, olgun ve şuurlu bir mümin ölmeden evvel kendisini her zaman hesaba çeker, ahiret için önden ne gönderdiğine bakar. Zira insanın ebedi bir hayatı kazanması, sonsuz nimetlere ve saadetlere nail olması, ancak bu fani dünyada yapmış olduğu ibadetlerine, hayır ve hasenelerine bağlıdır. Nitekim Cenab-ı Hak, mealen şöyle buyurmaktadır:

“Ey iman edenler! Allah’ın azabına maruz kalmaktan korunun. Herkes yarın âhireti için ne gönderdiğine dikkat etsin.”[\[41\]](#)

Akıbetinden Korkmak

İmanı muhafaza için yasak edilen şeylerden ve günahlardan kaçınıp emir dairesinde hareket etmek gerekir. Kâmil bir müminin, akıbeti hakkında havf ve endişe içinde olması, ubudiyet vazifelerini layıkıyla ifa edemeyeceğinin mesuliyetinden dolayı titremesi iktiza eder. Sahabeler, hatta cennetle müjdelenen aşere-i mübeşşire ve bütün kâmil insanlar, akıbetlerinden daima endişe edip, hüsn-ü akıbet için her an Allah'a sığınmış ve O'na niyazda bulunmuşlardır. Onların bu hassasiyetleri ve davranışları bize örnek olmalıdır.

Kûfe'de dünyaya gelen (Hicri 97) ve Basra'da vefat eden, (Hicri 161) tefsir, hadis ve fıkıh sahasında büyük bir alim ve müçtehid olan, zühd ve takvada örnek gösterilen ve ve bir çok talebe yetiştiren Süfyân-ı Servî Hazretleri, vefatı esnasında sürekli ağlamakta imiş. Etrafında bulunan talebeleri: Efendi Hazretleri siz hep takva dairesinde yaşadınız ve her hangi bir günahınıza da kimse şahit olmuş değildir. Acaba sizi sürekli ağlatan bu durum nedendir? deyip üzüntülerini bildirmişler. Bunun üzerine Süfyân-ı Servî Hazretleri talebelerine şu ibretli cevabı vermiş: "Şunu iyi bilin ki, dağlar kadar günahım olsa asla ağlamam, benim ağlamam ve endişem acaba bu emanet-i güzel bir şekilde teslim edip, bu ölüm gediğini iman ile aşıp aşamayacağımdan dolayıdır."

En Mükemmel Bahr-i Kemal Hz. Peygamber'dir. (sav.)

Şunu da ifade edelim ki; **"Bir şey mutlak zikredilirse kemaline mevstufur."** kaidesince, insan denilince akla ilk gelen;

"Bütün mahlûkatın en efdali ve en eşrefi ve en münevveri ve en bahiri ve en azîmi ve en kerimi ve sesçe en yüksek ve vasıfça en parlak ve zikirce en etemm ve şükürce en eamm ve mahiyetçe en ekmel ve suretçe en ecmel, kâinat bostanında, arz ve semavatın bütün mevcudatını latif secaatıyla, leziz nağamatıyla, ulvî tesbihatıyla vecde ve cezbeye getiren, nev-i beşerin andelib-i zîşanı ve benî Âdemin bülbül-ü zül-Kur'an'ı Muhammed-i Arabî'dir.)" [42]

Evet kâinatın fahr-i ebedisi olan Peygamber Efendimiz; akıl ve marifette en ileri, Cenab-ı Hakk'ı tanıyıp tanıtmada, sevip sevdirmede, korkup korkutmada en mükemmel bir bahr-i kemalat, esma-i ilahîyenin en mükemmel aynası ve saltanat-ı ilahîyenin en büyük dellalı, ilahî esrarların membaı ve iki âlemin güneşidir.

"Elbette o Zât-ı Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâm, dua neticesi olarak öyle bir makam ve mertebededir ki, bütün ukûl toplansa bir akıl olsalar, o makamın hakikatini tamamıyla ihata edemezler." [43]

Hız. Peygamber (sav.) Yaratılan İlk Mahluktur

Peygamber Efendimiz (sav.) Şöyle buyurur: “Allah var idi, O’ndan başka hiçbir varlık yok idi.” Bütün güzelliklerin ve kemâlatın membaı olan Cenab-ı Hak, kendi cemel ve kemalini müşahede etmek için, en cami ve en mükemmel ayna olarak ilk defa Hz. Peygamber’in (s.a.v) nurunu ve ruhunu yarattı. O’nun nurundan da arş, kürsi, levh-i mahfuz, kalem, cennet, cinler, feleklerin, melekler ve hasılı bütün mahlukat yaratıldı. Bu bakımdan, Hz. Peygamber (sav.) bu kâinatın hem çekirdeği, hem nuru, hem esası ve hem de en mükemmel meyvesidir.

Bediüzzaman Hazretleri bu hakikatı Şöyle ifade etmektedir:

“Şu kâinatın Sâniı, Şu kâinatı, bir saray suretinde yapmış ve tezyin etmiştir. O makasídın medarı, Zât-ı Ahmediye (A.S.M.) olduğu için, kâinattan evvel Sâni’-i Kâinat’ın nazar-ı inayetinde olması ve en evvel tecellisine mazhar olmak lâzım geliyor. Çünkü bir Şeyin neticesi, semeresi; evvel düşünülür. Demek vücuden en âhir, manen de en evveldir. Hâlbuki Zât-ı Ahmediye, (A.S.M.) hem en mükemmel meyve, hem bütün meyvelerin medar-ı kıymeti ve bütün maksadların medar-ı zuhuru olduğundan en evvel tecelli-i icada mazhar, onun nuru olmak lâzım gelir.”[\[44\]](#)

Peygamber Efendimiz (sav.) başka bir hadis-i Őeriflerinde Şöyle buyrulmaktadır: “Allah’ın ilk yarattığı mahluk benim nurumdur.” Diğer bir hadis-i Őerifte de Peygamber Efendimiz (s.a.v) Şöyle buyurmaktadır: “Daha Adem henüz toprakta iken, ben Hatem’ül Enbiya idim.”

Peygamber Efendimiz (sav.) En Üstündür

Hız. Peygamber (s.a.v) Hatem’ül Enbiya’dır. Ondan sonra peygamberlik devri kapanmıŐ ve yeni bir peygamberin gelmesine ihtiyaç kalmamıŐtır. Zira O (s.a.v) kıyamete kadar gelecek bütün insanların irşadına kâfi gelecek Kur’an-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyesini ümmetine miras bırakmıŐtır.

Kâinatın Fahr-i Ebedîsi olan Hz. Peygamber’i (s.a.v) diğer peygamberlerden, mürşit ve müceddidlerden ayıran en önemli vasıflarından biri, O’nun, davasında ve irşadında kısa bir zaman içerisinde muvaffak olmasıdır. Bunda dost ve düşman ittifak halindedir. Bu bakımdan bütün enbiya, mürşit ve müceddidler arasında en büyük başarıya mahzar olan Hz. Muhammed (s.a.v)’dir.

Hız. Peygamber’i (s.a.v) diğer peygamberlerden ayıran mümtaz sıfatlardan biri de risâletinin cihanşümül olmasıdır. Bediüzzaman Hazretleri Şöyle buyurur:

"Nübüvveti Ahmediyye'in en metin bürhanı, nübüvvet-i mutlakadır."

Her peygamber, sadece kendi kavmini irşad etmek üzere gönderildiğinden onların risâleti zaman ve mekan itibariyle sınırlı ve kayıtlı idi. Yani onlar mutlak manada peygamber değillerdi. Hz. Peygamber (sav) ise bütün beşeriyeti ikaz ve irşad etmek için gönderilmiş âlemşümûl ve mutlak bir peygamberdir. Zira, onun (sav.) aziz ve mükerrem varlığı sadece bir kavme, bir millete değil, bütün bir insanlığa ilâhi bir rahmettir. Cenâb-ı Hak onu (sav) peygamberlerin sonuncusu ve en mükemmeli olmak şerefiyle mümtaz kılmış, bütün akıl sahiplerine salah ve halas yollarını onunla göstermiş, insanlığın saadet ve selametine vesile olan İslâm dinini onunla talim ettirmiştir. Onun getirdiği nurdan, feyizden sadece insanlar değil, semavattaki melekler ve bütün mahlûkat kemaliyle istifaza ve istifade ettiler, hisselerini aldılar ve almaktadırlar. Peygamber Efendimizin (sav.) hayatı bütün ahlâk ve adabın mücessem bir tecelligahıdır. Bütün insanlığı saadet ve selamete götürecektir yegâne mürşittir.

"Evet, o bürhânın şahs-ı mânevîsine bak: Sath-ı Arz bir mescid, Mekke bir mihrab, Medine bir minber... O bürhân-ı bâhir olan Peygamberimiz Aleyhissalâtü Vesselâm bütün ehl-i îmânâ imam, bütün insanlara hatib, bütün enbiyaya reis, bütün evliyaya seyyid, bütün enbiya ve evliyadan mürekkebi bir halka-i zikrin serzâkiri... Bütün enbiya hayattar kökleri, bütün evliya taravettar semereleri bir şecere-i nuraniyedir ki; herbir dâvasını, mu'cizâtlarına istinad eden bütün enbiya ve kerametlerine itimad eden bütün evliya tasdik edip imza ediyorlar. Zira o, لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ der, dâva eder."[\[45\]](#)

Hz. Peygambere (s.a.v) nübüvvet vazifesi tevdi edilmeden önce, Cenabı Hakk'a sadece Yahudilerin Havralarında ve Hıristiyanların kiliselerinde ibadet edilirdi. Cihan şümûl İslâm dini sayesinde her yerde hazır ve nazır olan Allah'a, dağ başında, çöl ortasında, karada ve denizde, camide ve cami dışında ibadet edilmeye ve kurbanlar her yerde O'na takdim edilmeye başlandı. Çünkü Hz. Peygamber ile *"Sath-ı arz bir mescid, Mekke bir mihrab, Medine bir minber"* halini aldı.

Hz. Peygamber'in (sav.) kudret ve istidadı, risâlet ve irşadı zaman ve mekânın fevkinde kıyamete kadar gelecek bütün insanları içine alan geniş bir daireye hükmetmektedir. Geçmiş enbiyaların her biri bir odayı veya menzili tenvir eden bir misbah-ı ilâhi iken ve onların ışığı ancak belli bir menzili ışıklandırmaya kâfi gelirken, Arabistan Yarımadasında tulu eden bu güneş diğer misbahların hiçbirine ihtiyaç bırakmadan bütün cihanı baştanbaşa tenvir edip aydınlattı.

Geçmiş peygamberlerin her birinde esmâ-i İlahiyenin bazıları ziyadesiyle tecelli etmiş ve onlar ancak muayyen bir sahada muvaffak olmuşlardır. Meselâ, Hz. İsa (a.s.)' da "Kadîr" ismi ve Hz. Musa (a.s.) da ise "Kelâm" sıfatı galipti. Habib-i

---

Kibriya'nın (s.a.v) ruhunda ise, *“Bütün kâinatta tecelli eden esma-i ilâhiyenin tamamı kemal derecesinde”* ruhunda tecelli eden Habib-i Kibriya Efendimiz (sav.), semayı esrarın membaı, iki âlemin güneşi, ilim ve hikmetin mazharıdır. Bu bakımdan, o (s.a.v) insanlığı kemale erdiren ulvî seciyelerin hepsinde örnek şahsiyettir. Zira o, miraç vasıtasıyla ferşten arşa yükseldi, yedi kat semayı geçerek Sidretü'l-Münteha ve Kabe Kavseyn'e, yani imkân ve vücup arası olan ilahî visalin en mahrem bucağına erişti, Cennet'i ve Cehennem'i gördü, sonsuz sırlara vâkıf oldu, oradaki harika eserleri ve nice âlemleri okudu ve zamandan ve mekândan münezzehten olan Cenab-ı Hakk'ı miraçtan baş gözü ile gördü.

Evet, Hz. Musa'nın sahaveti, Hz Harun'un şefkati, Hz Yuşa'nın şecâati, Hz Eyyub'un sabrı, Hz Davud'un cesareti, Hz Süleyman'ın azamet ve saltanatı, Hz Yahya'nın sadeliği ve ubudiyeti, Hz İsa'nın tevazusu ve Hz Yusuf'un iffet ve güzelliği ve Hz. Nuh'un irşadı en mükemmel bir surette Hazret-i Peygamberin (s.a.v) şahsında cem olmuştur.

“İşte bu peygamberlerden kimini kimine üstün kıldık.” [\[46\]](#)

ayeti de bu hakikati ifade etmektedir. Bütün şark ve garp âlimleri Hz. Muhammed'in (s.a.v) Hatem'ül Enbiya olduğunu ve kâinat yaratıldığından beri bu kadar büyük bir sima ve şahsiyet görülmediğini itiraf etmişlerdir.

Hz. Peygamber (sav) yaratılıştaki ve ahlâkta bütün peygamberlerden üstündür. İlim, irfan, fazilet, şefkat, merhamet, ubudiyet ve sahavet gibi ulvî hasletlerde hiçbir peygamber O'nun mertebesine yükselmiş değildir. Çünkü o (sav.) şems-i hakikate mazhar bir ayna-yı azam ve bir fazilet güneşidir; diğer peygamberler ise karanlıkta insanlara parıltısını gösteren yıldızlar gibidir. Bütün peygamberler Resûlullah'ın ilim ve irfan denizinden bir avuç veya sahavet yağmurundan bir yudum su içmişlerdir. Resul-i Ekrem(s.a.v) letafette bir çiçek, şerefte bir dolunay, cömertlikte bir deniz, himmet hususunda ise bir ummamdır.

O (sav.) Muallim-i Ekberdir.

Cenab-ı Hakk'ın *“Ey Habibim! Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.”* hitabına mazhar olan Habib-i Zîşan Efendimiz (sav.), güneşi gölgede bırakacak bir nur ile dünyaya tecelli etti. Altı yüz senelik fetret döneminin zulüm, cehalet ve dalalet karanlığını izale etti. O'nun (sav.) nuru gözleri kamaştırdı, ulvî sesi kulakları doldurdu, feyz-i hidayeti kalplere yerleşti ve bütün insanlığı aydınlığa kavuşturdu. İnsanların muhtaç olduğu maddî ve manevî bütün hakikatleri kısa bir zamanda şimşek gibi bir sürat ile ikmal ederek, herkesi istidadına ve kabiliyetine göre nevi beşeri medeniyetin en yüksek mertebesine çıkardı. Âlem, onun ile yeni bir devr-i nur ve devr-i saadete girdi.

Peygamber Efendimiz (sav) o devr-i cehaleti devr-i nura ve o asr-ı zulumatı asr-ı saadete tebdil etti. Kışı ve kumistanı bostan ve bağistana çevirdi. Zamanın haşin yüzünü gülen gül çiçekleriyle güldürerek cihanın renk ve kokusunu değiştirip cennetasa bir bahara dönüştürdü.

Peygamber-i Zîşan Efendimiz (sav.) insanlara hidayet yolunu göstererek, onları kendileri gibi mahlûk olan putlara, yıldızlara, ateşe ve batıl şeylere tapmaktan kurtarıp; Vahid, Ehad ve Samed olan Zat-ı Zülcelâl'i tanıttırdı, yalnız O'na ibadet edileceğini bildirip tevhidi ilan etti ve onları mabud-u hakikilerine kavuşturdu.

Habib-i Zîşan Efendimiz (sav.) kalplerdeki kat kat buzları eriterek, yerlerine nice gül ve meyveler yetiştirdi. Yirmi üç sene gibi kısa bir zamanda İslâm nurunu dünyanın her tarafında parlattırdı. Vahşi ve adetlerine mutaassıp insanları vahşetten kurtarıp insanlık âlemine önderlik makamına çıkardı.

“Değil zahirî bir tasallut, belki akılları, ruhları, kalpleri, nefisleri fetih ve teshir ediyor. Mahbub-u kulûb, muallim-i ukûl, mürebbi-i nüfus, sultan-ı ervah oldu.”[47]

Fahr-i Kâinat Efendimiz (sav) mahlûkatın en şerefli, en mükemmeli, mütefekkirlerin gıdası, hakkı arayanların rehberi, abitlerin umudu, âşıkların maşuku, sadıkların dostu, günahkârların şefii, mü'minlerin rahmanı, zavallıların ve acizlerin hamisidir

“O hutbe-i ezeliyeyi okuyan zat, kainatın kemalatını keşfeden canlı bir güneştir.”[48]

Nebiy-i Ekrem ve Cenâb-ı Seyyid'ül Beşer'in mahiyetinin ve kemalatının büyüklüğüne şu misal dürbünü ile bakabiliriz:

İçi süt ile dolu büyük bir kazan ısıtıldığında kısa bir zaman sonra o süt kaynar ve etrafa taşar. Hz. Peygamber'in (sav.) kemalatını, o kabın içindeki süt olarak düşünürsek, ondan taşan sütler de bütün peygamberlerin, velilerin ve diğer müminlerin kemalatıdır. Zira, Kâinatın Fahr-i Ebedisi, yaratılmışların en ekmeli, Cenab-ı Hakk'ın en ehemmiyetli masnuu, en sevgili abdi, kâinatın çekirdeği, nuru, esası ve en mükemmel meyvesidir.

“Hem o melek, cinn ve beşerin seyyidi olan zât, şu kâinat ağacının en münevver ve mükemmel meyvesi ve rahmet-i İlahiyenin timsali ve muhabbet-i Rabbaniyenin misali ve Hakk'ın en münevver bürhanı ve

---

hakikatın en parlak siracı ve tılsım-ı kâinatın miftahı ve muamma-yı hilkatın keşşafı ve hikmet-i âlemin şârihi ve saltanat-ı İlahiyenin dellâlı ve mehasin-i san'at-ı Rabbaniyenin vassafı ve câmiyet-i istidad cihetiyle o zât, mevcudattaki kemalâtın en mükemmel enmuzecidir. Öyle ise o zâtın şu evsafı ve şahsiyet-i manevîyesi işaret eder, belki gösterir ki; o zât, kâinatın illet-i gaiyesidir. Yani o zâta şu kâinatın Hâlıkı bakmış, kâinatı halketmiştir. Eğer onu icad etmeseydi, kâinatı dahi icad etmezdi denilebilir. Evet cinn ü inse getirdiği hakaik-i Kur'aniye ve envâr-ı imaniye ve zâtında görünen ahlâk-ı âliye ve kemalât-ı samiye, şu hakikata şahid-i katı'dır.”[49]

Evet Peygamber Efendimiz (sav.) Cihanşümül bir din olan İslâmiyet’i kemale erdiren mübarek ve mukaddes bir şahsiyettir.

“Nübüvvet öyle bir çekirdektir ki: İslâmiyet şeceresi bütün semeratıyla, çiçekleriyle o çekirdekten çıkmıştır.”[50]

Ey fahr-i beşer, ey mücellayı hak ve ey natık-ı hak sana nihayetsiz salat ve selam olsun!

Allah’ım! Nurların denizi, esrarın madeni, inâyetinin kaynağı, hidâyetinin güneşi, memleketinin en fazla isteneni, huzurundakilerin imamı, mahlukâtının en hayırlısı, mahlukâtının sana en sevimlisi, kulun, habîbin, resûlün ve kendisiyle nebîlere ve resûllere son verdiği ümmî Nebî Efendimiz Hz. Muhammed ve sâir enbiyâ ile resûllerine onun âli ve bütün ashabına, melâike-i mukarrabîn, semâvât ve arzdaki salih kullarına salât eyle, âmin!

Mevzuumuza fikir ve kalemiyle, şiir ve belagatiyle, ilim ve irfanıyla, şecaat ve celadetiyle, sabır ve mücadelesiyle bütün Müslümanların sesi ve kılıcı olan İslam Mücahidi ve büyük mütefekkir merhum Necip Fazıl Bey’in şiiriyle son veriyorum. Cenab-ı Hak, günahlarını mağfiret etsin, kabrini pür nur eylesin, cennet ve cemaliyle müşerref kılsın. Âmin!

Sonsuzluk Kervanı

"Sonsuzluk Kervanı, 'peşinizden ben,
Üç ayakla seken topal köpeğim!"
Bastığınız yeri taş taş öpeyim.
Bir kırıntı yeter, kereminizden!
Sonsuzluk Kervanı, peşinizde ben..."

"Gidiyor, gidiyor, nurdan heykeller...
Ufuk önlerinde bayrak kulesi.
Bu gidenler Altun Kol Silsilesi;
Ölçüden, ahenkten daha güzeller.
Gidiyor, gidiyor, nurdan heykeller..."

"Sonsuzluk Kervanı, istemem azat!
Köleniz olmakmış gerçek hürriyet.
Ölmezi bulmaksa biricik niyet;
Bastığınız yerde ebedî hasat.
Sonsuzluk Kervanı, istemem azat."

Dipnotlar:

- [1] Nursî, B.S. Sözler, On Birinci Söz.
- [2] Nursî, B.S. Şualar.
- [3] Nursî, B.S. 26. Mektup, 4. Mebhas, 3. Mesele
- [4] Nursî, B.S. Lem'alar.
- [5] Ali el Kâri, Şerhü'ş- Şifâ,1:6, Aclunî, Keşfü'l'l Hafâ:2:164.
- [6] Fussilet Suresi, 41/11.
- [7] Mü'min Suresi, 40/7-8.
- [8] Bakara Suresi, 2/143.
- [9] Nursî, B.S. Sözler, On Birinci Söz.
- [10] Nursî, B.S. Mektubat.
- [11] Zariyat Suresi, ayet, 56.
- [12] Sözler 129.
- [13] Araf Suresi, 7/56.
- [14] Bakara Suresi, 1/112.
- [15] Buhari, iman 37; Müslim, iman, 57.
- [16] Seyyid Şerif e/-Cürçani, et-Ta'rifât, s. 12.
- [17] İsrâ süresi, 17/70.
- [18] Tin Suresi 95/4.
- [19] Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, cilt 8.
- [20] Nursî, B.S. Sözler.
- [21] Nursî, B.S. Sözler.
- [22] Al-i İmran Suresi, 3/159.
- [23] Nursî, B.S. Sözler, On Birinci Söz.
- [24] Nursî, B.S. Sözler, Yirmi Dördüncü Söz.
- [25] Nursî, B.S. Sözler.
- [26] Nursî, B.S. Mektubat.
- [27] Ahzap, 33/72.
- [28] Nursî, B.S. Sözler.
- [29] A'raf Suresi 8/11-13.

-
- [30] Nursî, B.S. Sözlür, Yirmi Üçüncü Sözü.
[31] Nursî, B.S. Sözlür.
[32] Nursî, B.S. İşârâtül'l-i'caz.
[33] Nursî, B.S. Sözlür.
[34] Nursî, B. S. Sözlür, On Altıncı Sözü.
[35] Nursî, B.S. Sözlür, Dokuzuncu Sözü.
[36] İnsan Suresi, 76/1-2.
[37] Nursî, B.S. Şualar.
[38] Nursî, B.S. Sözlür.
[39] Nursî, B.S. Sözlür, Altıncı Sözü.
[40] Nursî, B.S. Sözlür, Otuz Üçüncü Sözü.
[41] Haşir Suresi, 59/18.
[42] Sözlür, s, 356.
[43] Nursî, B.S. Mektubat, Yirmi Dördüncü Mektup.
[44] Sözlür, s, 580.
[45] Nursî, B.S. Sözlür.
[46] Bakara suresi, 2/253.
[47] Nursî, B.S. Sözlür.
[48] Nursî, B.S. Mesnevi-i Nuriye.
[49] Nursî, B.S. Mektubat.
[50] Nursî, B.S. Mesnevi-i Nuriye.